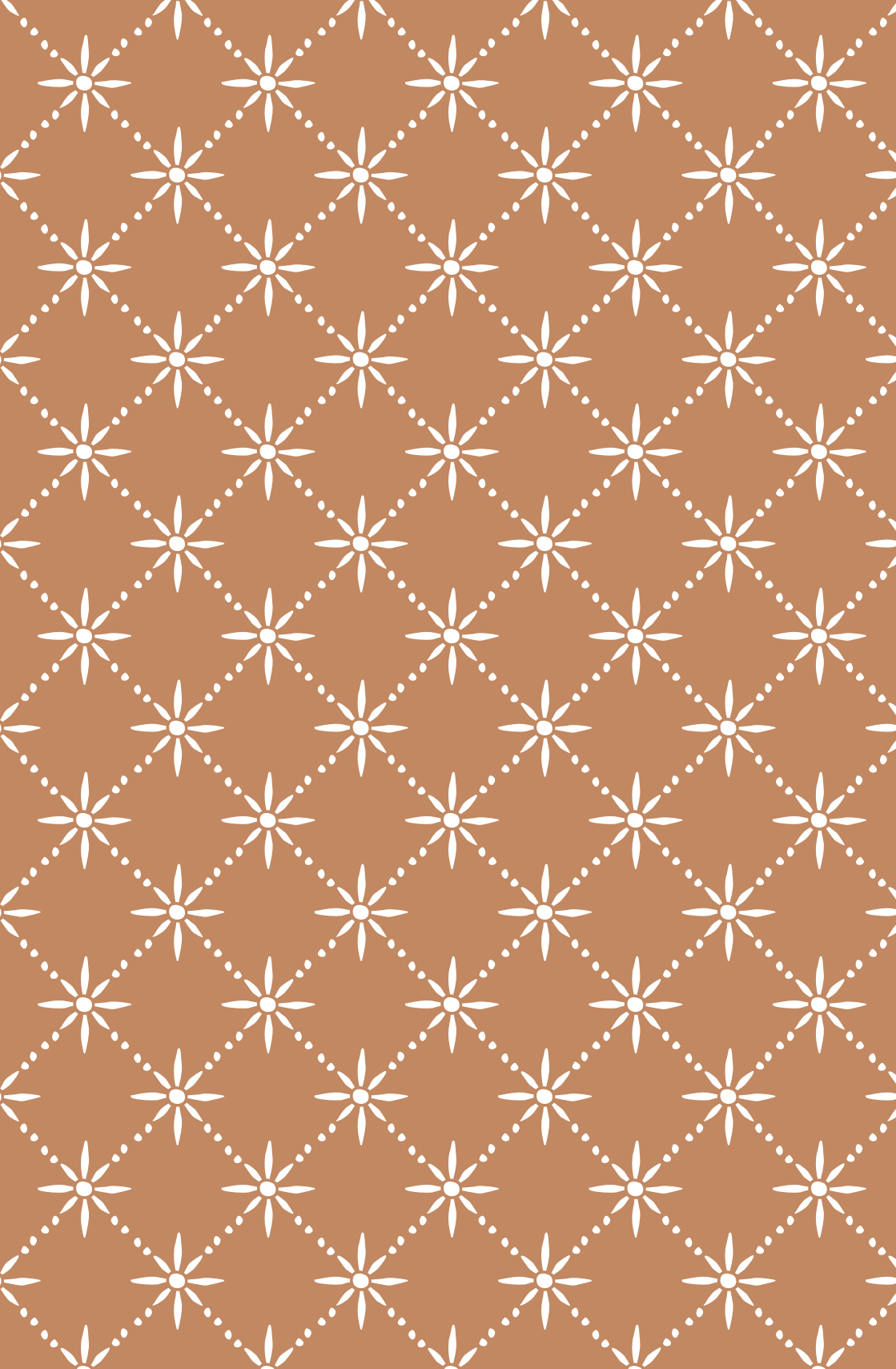

Priročnik

o nesnovni
kulturni dediščini

Priročnik

o nesnovni
kulturni dediščini

Uredile: Anja Jerin, Adela Pukl, Nena Židov

PRIROČNIK O NESNOVNI KULTURNI DEDIŠČINI

Uredile: Anja Jerin, mag. Adela Pukl, dr. Nena Židov

Zbirka: Priročniki SEM, urednica zbirke mag. Polona Sketelj

Jezikovni pregled: Irena Destovnik

Oblikovanje: Darja Klančar

Grafična priprava: Sebastijan Frumen, s.p.

Izdal in založil: Slovenski etnografski muzej, zanj dr. Bojana Rogelj Škafar

Tisk: Tiskarna Para

Naklada: 700

Ljubljana, 2012

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST, KULTURO IN ŠPORT

Izid knjige je omogočilo

Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

39(497.4)(035)

PRIROČNIK o nesnovni kulturni dediščini / [urednice Anja Jerin, Adela Pukl, Nena Židov]. - Ljubljana : Slovenski etnografski muzej, 2012. - (Zbirka Priročniki SEM)

ISBN 978-961-6388-32-0

1. Jerin, Anja
264491520

KAZALO

	PREDGOVOR	5
	Nena Židov	
1	UNESCO IN SLOVENIJA	7
	Marjutka Hafner	
2	KONVENCIJA O VAROVANJU NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE	9
	Špela Spanžel	
3	SISTEM VARSTVA ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE V SLOVENIJI	15
	Ksenija Kovačec Naglič	
4	OD PRVIH RAZMIŠLJANJ O NESNOVNI KULTURNI DEDIŠČINI DO NJENEGA REGISTRA	21
	Nena Židov	
5	NOSILCI IN REGISTER ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE	27
	Adela Pukl	
6	AVDIOVIZUALNO DOKUMENTIRANJE NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE IN KARAKTERISTIČNI VIDEO PRIKAZI ZA REGISTER	35
	Nadja Valentinčič Furlan	
7	FOTOGRAFSKO DOKUMENTIRANJE NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE IN IZBOR PRILOG ZA REGISTER	41
	Anja Jerin	
8	SEZNAM VPISANIH ENOT V REGISTER ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE DO KONCA LETA 2012	47
9	PRILOGI	
	9.1 Primer izpolnjenega prijavnega obrazca za vpis v Register žive kulturne dediščine	55
	9.2 Primer vpisa v Register žive kulturne dediščine	66

PREDGOVOR

Tretjo publikacijo iz knjižne zbirke Priročniki SEM posvečamo nesnovni kulturni dediščini, za katero je v angleškem jeziku uveljavljen termin »intangible cultural heritage«, v slovenski zakonodaji pa se uporablja termin »živa kulturna dediščina«. Z nesnovno kulturno dediščino smo se začeli v Sloveniji bolj sistematično ukvarjati na podlagi Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (v nadaljevanju Konvencija), ki jo je Unesco sprejel leta 2003. Seveda smo se etnologi, folkloristi in še nekateri drugi strokovnjaki z vsebinami, ki jih je Unescova Konvencija uokvirila v nesnovno kulturno dediščino, ukvarjali že prej.

Po Unescovi Konvenciji nesnovna kulturna dediščina »pomeni prakse, predstavitve, izraze, znanja, veščine in z njimi povezana orodja, predmete, izdelke in kulturne prostore, ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine. Skupnosti in skupine nesnovno kulturno dediščino, preneseno iz roda v rod, nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino, in zagotavlja občutek za identiteto in neprekinjenost s prejšnjimi generacijami, s čimer spodbuja spoštovanje do kulturne raznolikosti in človeške ustvarjalnosti.«

Slovenija je Konvencijo ratificirala leta 2008 in nesnovno kulturno dediščino, poimenovano živa kulturna dediščina, vključila v novonastali Zakon o varstvu kulturne dediščine (2008), ki je pred tem vključeval le nepremično in premično kulturno dediščino. Zakon živo kulturno dediščino opredeljuje kot »nesnovne dobrine, kot so prakse, predstavitve, izrazi, znanja, veščine in z njimi povezane premičnine in kulturni prostori (kjer se ta dediščina predstavlja ali izraža), ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prenašajo iz roda v rod in jih nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino.« Termin živa kulturna dediščina je torej vsebinsko sopomenka termina nesnovna kulturna dediščina. Ker pa se nam zdi termin nesnovna kulturna dediščina strokovno ustrežnejši kot živa kulturna dediščina, zadnjega uporabljamo le v povezavi z Zakonom o varstvu kulturne dediščine.

Priročnik o nesnovni kulturni dediščini prinaša prispevke, ki obravnavajo vse vidike nesnovne kulturne dediščine in njenega vpisovanja v Register žive kulturne dediščine (v nadaljevanju Register). V uvodnem prispevku je orisano delovanje Slovenske nacionalne komisije za Unesco in njene strokovne službe. Sledi predstavitev razvoja Unescovih konceptov za boljše varovanje kulturne dediščine, ki so pripeljali do Kon-

vencije. Predstavljamo sistem varstva nesnovne kulturne dediščine, kot ga določa Zakon o varstvu kulturne dediščine. Nadalje orisujemo pot, ki nas je pripeljala do nacionalnega Registra in podrobneje predstavljamo postopek vpisa vanj. Dodajamo pa še napotke za avdiovizualno dokumentiranje in fotografiranje nesnovne kulturne dediščine ter oblikovanje prilog k Registru. Da je bilo opravljenega že veliko dela, dokazujemo z objavo enot in nosilcev, ki smo jih do konca leta 2012 vpisali v Register. Številne prijave, ki prihajajo na naslov Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine (od leta 2011 naloge Koordinatorja opravlja Slovenski etnografski muzej), kažejo na velik interes nosilcev za vpis v Register. Da bi jim šlo izpolnjevanje prijave lažje od rok, v prilogi objavljamo še primer izpolnjenega prijavnega obrazca in vpisa v Register.

Upamo, da bo publikacija prispevala k razjasnitvi temeljnih pojmov (kot so nesnovna kulturna dediščina, živa kulturna dediščina, Register žive kulturne dediščine, Koordinator varstva žive kulturne dediščine, živa mojstrovina) in postopkov, povezanih z evidentiranjem, vpisom v Register in varovanjem nesnovne kulturne dediščine v skladu z Unescovo Konvencijo. Kljub nekaterim strokovnim pomislekom in dilemam se vplivi Konvencije že kažejo v bolj sistematičnem evidentiranju, dokumentiranju, raziskovanju in varovanju nesnovne kulturne dediščine in njenih nosilcev, daljnosežnejše posledice pa bo pokazal čas.

Nena Židov

Marjutka Hafner

UNESCO IN SLOVENIJA

1

... Ker vojne nastajajo v glavah ljudi, naj se v teh istih glavah tudi utrjuje mir.
(iz ustave Unesca, 1945)

Unesco, ki ima svoj sedež v Parizu, je ena med 15 specializiranimi agencijami Organizacije Združenih narodov. Preko sodelovanja v znanosti, izobraževanju, kulturi, komunikacijah in informacijah želi prispevati k miru, odpravljanju revščine, trajnostnemu razvoju in medkulturnemu dialogu.

V Sloveniji sodelovanje z Unescocom in izvajanje njegovih programov potekata pretežno preko Slovenske nacionalne komisije za Unesco in njene strokovne službe, ki deluje kot Urad v okviru Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport. Komisija je posvetovalno telo Vlade Republike Slovenije, v njej pa sodelujejo predstavniki Vlade, javnih zavodov s področja Unescove pristojnosti, društev, nevladnih organizacij pa tudi posamezniki, ki so aktivni v različnih Unescovih programih.

Naša prizadevanja so usmerjena predvsem v uravnoteženo razvijanje na vseh področjih Unescovega mandata – kulture, dediščine, znanosti, izobraževanja, informacij in komunikacij. Od leta 1991, ko je začela Slovenija samostojno sodelovati z Unescocom, smo razvili vrsto programov na nacionalni ravni in se vključili v večino pomembnejših mednarodnih mrež. V Sloveniji tako delujejo Nacionalni odbori Unescovih medvladnih in mednarodnih programov za hidrologijo (IHP), geoznanosti (IGCP), oceanografijo (IOC) ter za človeka in biosfero (MAB). Leta 2012 je Komisija ustanovila tudi Nacionalni odbor programa za upravljanje z družbenimi spremembami (MOST).

V Sloveniji deluje en Unesco inštitut II. kategorije, to je IZUM – regionalni center za knjižnične informacijske sisteme in informacijske sisteme o raziskovalni dejavnosti. Njegova naloga je okrepiti multikulturno sodelovanje in pretok informacij o intelektualni produkciji v regiji. Na podlagi dosedanjih izkušenj bo sodeloval z mrežo nacionalnih knjižnic, univerzami v regiji, še zlasti z njihovimi oddelki za študij knjižničarstva in informacijskih znanosti ter s strokovnimi združenji knjižničarjev in informatikov.

V postopku odobritve je še Unescova katedra za krasoslovje, v okviru katere bo podiplomski študijski program (magistrski in neposredni doktorski študij), v sodelovanju z Univerzo v Novi Gorici, potekal na Inštitutu ZRC SAZU za raziskovanje Krasa v Postojni. Unescova katedra bo povezovala študente in univerzitetne profesorje partnerskih univerz iz Egipta, Francije, Poljske, ZDA, Kitajske, Hrvaške in Španije.

Na področju izobraževanja Slovenska nacionalna komisija za Unesco podpira delovanje Unescovih združenih šol v Sloveniji, ki so del globalne mreže predšolskih, osnovnošolskih in srednješolskih izobraževalnih ustanov v več kot 170 državah. V Sloveniji deluje mreža Unescovih združenih šol (Unesco ASPnet), v katero je vključenih preko 80 vzgojno-izobraževalnih zavodov, od tega jih je trideset tudi članov mednarodne mreže. Namen šol v Unescovi mreži je prispevati h kakovostnejšemu razvijanju znanja, dela, osebnosti in sreče slehernega posameznika kot tudi manjših in večjih skupin ljudi. Vse to pa naj bi krepilo mir in mednarodno razumevanje.

Med pomembnejšimi aktivnostmi je obeleževanje Unescovih dni: filozofije, knjige, poezije, kulturne raznolikosti, dan OZN in dan človekovih pravic. Ob teh priložnostih Komisija skupaj s partnerji organizira posebne prireditve in tako opozarja na njihov pomen. Še zlasti smo v Komisiji ponosni na partnerski program Unesco – L'Oreal Za ženske v znanosti, v okviru katerega že od leta 2006 razpisujemo nacionalne in mednarodne štipendije »Za ženske v znanosti«. Štipendije so namenjene mladim raziskovalkam in želijo izboljšati položaj žensk v mednarodnem merilu nasploh in posebno v znanosti.

Na področju dediščine imamo na seznam svetovne dediščine uvrščena po tri območja (Škocjanske jame, kolišča na Barju in Idrija/Almaden na poti živega srebra), seznam mednarodno pomembnih mokrišč (Cerkniško jezero z okolico, Sečoveljske soline in Škocjanske jame, ki so tudi največje podzemno mokrišče na svetu) in mrežo biosfernih območij (BO Julijske Alpe, BO Kras in BO Kozjansko-Obsotelje). V postopku sta še dve vlogi za vključitev v evropsko in globalno mrežo geoparkov (čezmejni geopark Karavanke/Karavanken in geopark Idrija). S Supraseljskim kodeksom, katerega deli so shranjeni v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, Narodni knjižnici v Varšavi in Nacionalni knjižnici v Sankt Petersburgu, smo se zapisali tudi na seznam programa »Spomin sveta«.

Res je, da na področju nesnovne kulturne dediščine malce zaostajamo, zato upam, da bomo sedaj, ko smo vzpostavili nacionalni Register žive kulturne dediščine in razglasili prvo živo mojstrovino državnega pomena, Slovenijo zarisali tudi na svetovni zemljevid nesnovne kulturne dediščine.

KONVENCIJA O VAROVANJU NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE

2

Skladno s splošnim razvojem koncepta kulturne dediščine, ki smo mu priča v zadnjih desetletjih in je formalno viden v oblikovanju novih zvrsti ali podzvrsti, kot so v uporabi danes (dober primer sta nastanek in evolucija koncepta kulturne krajine), se je razvijal tudi bolj vključujoč in družbeno naravnani pristop k varovanju in ohranjanju kulturne dediščine v najširšem pomenu. Vrednotam, ki so nedeljivo povezane s kulturno dediščino (kot kolektivno vrednoto v nasprotju z individualnim nasledstvom) in jih interpretiramo ter prenašamo naprej s pomočjo materialne (snovne) substance, se je pridružil cel sklop praks, manifestacij in izrazov, ki so sami po sebi vrednota in so kot takšni vredni ohranitve tudi v današnji sodobni družbi. Do uveljavitve nesnovne dediščine kot samostojnega polja in poznejšega oblikovanja normativnega instrumenta v aktualni obliki pa je vodila zapletena in postopna pot.

Unesco je s svojimi programi na področju jezika, diskusije o (kolektivnih) avtorskih pravicah ter globalnega pristopa, ki je posebno pozornost namenjal državam v razvoju (Afrika), sprejel vrsto priporočil in akcij, ki so jih spodbudile države članice na podlagi svojih posebnosti, zlasti še na podlagi prepričanja o pomenu ohranjanja kulture svojih prednikov, vrednostnih sistemov in prepričanj. S tem je Unesco sooblikoval razširjen koncept kulturne dediščine, ki ga je Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (1972) kot eden najbolj univerzalno sprejetih pravnih instrumentov na področju kulture pretežno omejila na spomenike in spomeniška območja; skratka nepremično kulturno dediščino. V 80. letih prejšnjega stoletja se je prvič pojavil termin nesnovna kulturna dediščina kot skupek kulturnih izrazov, ki presegajo zgolj umetniške prakse ter so v tesni povezavi z identiteto, raznolikostjo in s spoštovanjem posameznika in skupnosti; še več, kultura v širšem pomenu je bila prvič umeščena v kontekst (ekonomskega in družbenega) razvoja. Aktivnosti v zvezi z varovanjem že omenjenih nesnovnih prvin (tradicionalna kultura in folklor, oralne tradicije) so obenem dokazovale, da te relativno bolj ranljive enote uživajo manj pozornosti kot materialni ostanki nekdanjih kultur. Med prelomnicami sta bila vzpostavitev programa o razglasitvi mojstrov in ustne in nesnovne dediščine človeštva leta 1997 (razglasitve so sledile v letih 2001, 2003 in 2005) in začetek študija o možnosti oblikovanja instrumenta za vzpostavitev standardov za varovanje tradicionalnih kultur. Posredno je k mednarodni uveljavitvi nesnovne kulturne dediščine prispeval tudi koncept kul-

turne raznolikosti, ki ga je utelesila Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti (2001) in s katero se je potrdila potreba po enotni doktrini varovanja, večji dostopnosti in razširjanju kulturnih izrazov. Po zahtevnem usklajevanju terminologije (vključno s terminoma skupina in skupnost), določitvi ključne vloge držav pri varovanju tovrstne dediščine (identificiranje in definiranje nesnovne kulturne dediščine na svojem ozemlju), vzpostavitvi mednarodnih principov sodelovanja in solidarnosti (sklad za nesnovno kulturno dediščino) kot tudi fleksibilnih in učinkovitih mehanizmov za varovanje (medvladni odbor za varovanje) je bila Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine (v nadaljevanju Konvencija) sprejeta na plenarnem zasedanju Generalne konference 17. oktobra 2003, v veljavo pa je stopila 20. aprila 2006. Do danes je ta mednarodni pravni akt podpisala skoraj polovica držav članic Unesca, Slovenija jo je ratificirala septembra 2008 (Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, Uradni list RS-MP, št. 1/2008).¹

Poglavitni nameni Konvencije so varovanje, spoštovanje in dvig zavesti o pomembnosti nesnovne kulturne dediščine, ki jo deli na pet skupin, in sicer: ustna izročila in izraze, vključno z jezikom kot nosilcem nesnovne kulturne dediščine; uprizoritvene umetnosti; družbene prakse, rituale in praznovanja; znanje in prakse o naravi in svetu; tradicionalne obrtne veščine. V delu varovanja na nacionalni ravni je izpostavljena vloga držav pogodbenic, ki so dolžne izvajati ustrezne varstvene ukrepe, med katerimi so na prvem mestu popisi nesnovne kulturne dediščine na lastnem ozemlju, poudarjeno pa je še najširše možno sodelovanje skupnosti, skupin in posameznikov, ki ustvarjajo, vzdržujejo, prenašajo in upravljajo s to dediščino. Konvencija vzpostavlja več sistemov za varovanje nesnovne kulturne dediščine na mednarodni ravni, in sicer: *Seznam nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati*, s pomočjo katerega spodbuja pozornost in sodelovanje mednarodne skupnosti pri ustreznih ukrepih, nujnih za varovanje ogroženih enot nesnovne kulturne dediščine; *Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva*, z namenom zagotavljanja vidnosti, zavedanja o pomenu nesnovne kulturne dediščine ter spodbujanja dialoga na podlagi spoštovanja kulturne raznolikosti; in *Register dobrih praks za varovanje nesnovne kulturne dediščine*, ki vsebuje programe, projekte in aktivnosti s pozitivnim vplivom na varovanje nesnovne kulturne dediščine, s katerim se spodbujata izmenjava najboljših praks in mednarodno sodelovanje. Zadnje na podlagi besedila Kon-

¹ V skladu s 34. členom je Konvencija stopila v veljavo 20. aprila 2006, po tem, ko jo je ratificiralo trideset držav, in sicer za tiste države, ki so do tega datuma deponirale svojo listino o ratifikaciji, sprejetju, odobritvi ali pristopu. Za Slovenijo je Konvencija stopila v veljavo tri mesece po datumu, ko je država v Parizu deponirala listino o ratifikaciji (18. 9. 2008).

vencije vključuje izmenjavo informacij in izkušenj, skupne iniciative in vzpostavitev mehanizma pomoči državam pri njihovih prizadevanjih, kar predvideva sodelovanje na dvostranski, lokalni, regionalni in mednarodni ravni. Temu je deloma namenjen tudi sklad za nesovno kulturno dediščino, ki se financira iz obveznih in prostovoljnih prispevkov držav pogodbenic. Kot je običajno, implementacijo Konvencije natančneje določa dokument z operativnimi napotki, ki se po potrebi posodablja in kjer so med drugim določeni vsi postopki nominacij za sezname, delovanje sklada, uporabo uradnih logotipov ter poročanje medvladnemu odboru.

The screenshot shows the UNESCO website's interface for Intangible Cultural Heritage. At the top, there's a navigation menu with tabs for 'Education', 'Natural Sciences', 'Social and Human Sciences', 'Culture', 'Communication and Information', and 'World Heritage'. Below this is a banner image of a person with a horse in a natural setting. The main content area features a large article titled 'Closing of the Seventh Session of the Committee' with a photo of a smiling woman. To the left, a blue sidebar contains a 'Navigation' menu for Intangible Heritage and a 'List of States Parties' for ICH Worldwide, categorized by region (Africa, Arab States, Asia and the Pacific, Europe and North America, Latin America and the Caribbean). To the right, another sidebar lists 'HIGHLIGHTS', 'WHAT'S NEXT?', and 'RECENT MEETINGS'.

Spletna stran Unesco o nesovni kulturni dediščini.
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=home>, 23. 12. 2012)

Od leta 2008, ko je bilo v Reprezentativni seznam vključenih 90 mojstrov in ustne in nesovne kulturne dediščine človeštva, je medvladni odbor vpisal 142 predlogov, tako da je ta seznam konec leta 2012 štel skupno 232 enot nesovne kulturne

dediščine. Dodatno je prepoznal skupaj 27 ogroženih enot, ki potrebujejo takojšnje ukrepe za njihovo varovanje, medtem ko je osem programov prepoznanih kot primerov dobrih praks. Omenjeni seznam so najvidnejši izraz Konvencije, obenem pa so v zadnjih letih številne prijave držav ob omejeni kapaciteti sekretariata Konvencije povzročili precejšnje zadrege in debato o načinu obravnave prijav (v smeri omejitve skupnega števila prijav za obravnavo v določenem letu je vrstni red obravnave določen na podlagi »pozitivne diskriminacije«). Opazno je določeno število držav, ki na Reprezentativni seznam načrtno in uspešno vpisujejo svoje enote; navkljub dogovoru o prednosti držav brez vpisov oz. držav z manj vpisi oz. držav s predlogi za vpis na seznam ogrožene dediščine in Registra dobrih praks, kar je bilo po burni razpravi doseženo na zasedanju Generalne skupščine držav pogodbenic leta 2012, se prevladujoči trend ne obrača. Na splošno se Konvencija v prvem desetletju svojega obstoja sooča z resnimi vsebinskimi oz. strokovnimi dilemami (na primer, ustanovljena je bila posebna delovna skupina za razmislek o obsegu enote nesnovne kulturne dediščine) in povsem praktičnimi zadržki, ki smo jih omenili zgoraj in se tičejo razmisleka o zgornji omejitvi števila prijav, ki jih bo sekretariat lahko obdelal. Ilustrativno je namreč, da je kljub načelnemu sklicevanju na varovanje nesnovne kulturne dediščine, ki je v srži Konvencije, zanimanje za reprezentativni seznam največje. Prav tako sta na nezadovoljstvo precejšnjega števila držav nespremenjena sestava in mandat mednarodnega odbora ter posebnega strokovnega telesa s svetovalno funkcijo; v določenih primerih so iste države zastopane v vseh treh telesih konvencije, kar zagotovo ne pripomore niti h kredibilnosti in k transparentnosti postopkov niti k ugledu.

Zelo na kratko pogledjmo še razmerje do Konvencije o svetovni dediščini (1972), ki je letos praznovala štiridesetletnico obstoja; ob tej priložnosti je bil sprožen širok razmislek o njeni prihodnosti, ki ga najverjetneje lahko pričakujemo tudi v primeru obravnavane Konvencije. V nasprotju z drugimi mednarodnimi instrumenti (na področju kulture je sedem Unescovih konvencij), je edino Konvencija o svetovni dediščini eksplicitno omenjena že v uvodnem delu besedila, in sicer z navedbo, da druga ne spreminja statusa ali stopnje zaščite dobrin na njeni podlagi. Konvencija je namreč s sistemom seznamov v grobem utemeljena na ideji svoje starejše »sorodnice«, prav tako naj bi bil na deklarativni ravni temeljni namen obeh varovanje oz. ohranjanje kulturne dediščine. Bistvena razlika pa vendarle obstaja, in sicer Konvencija o svetovni dediščini kot osrednji pojem uvaja izjemno univerzalno vrednost, na podlagi katere ohranja tiste izjemne spomenike ali spomeniška območja, ki presegajo lokalni, nacionalni ali regionalni pomen in katerih ohranitev je pomembna za vse človeštvo. Nasprotno dru-

ga ne vzpostavlja hierarhije, temveč enote nesnovne kulturne dediščine prepozna po pomenu, ki jih ima ta dediščina za identiteto, občutek pripadnosti in kontinuiteto skupnosti, kjer nastaja in kjer jo prenašajo na naslednje generacije. Vpis na seznam torej daje prepoznavnost, omogoča večjo vidnost, osveščanje in sodelovanje tudi na mednarodni ravni.

Nesnovna kulturna dediščina vključuje prakse, predstavitve, izraze, znanje in izkušnje, ki jih skupnosti prepoznava kot del svoje kulturne dediščine. Ta se prenaša iz generacije v generacijo, ki jo vedno znova (ponovno) ustvarja, iznajdeva in predrugači skladno s svojim odnosom do narave in sveta, s čimer ustvarja občutek kontinuitete in pripadnosti. Hkrati tradicionalna in sodobna, spoštljiva do preteklosti in odprta do kreativnosti, lahko nesnovna kulturna dediščina aktivno prispeva k izzivom današnje nenehno spreminjajoče se družbe. Zlasti s svojo vpetostjo v lokalno skupnost, ki tovrstno dediščino ne le prepozna in ceni, temveč jo vzdržuje, oživlja in prenaša – osmišlja. Konceptu trajnostnega razvoja, ki ga običajno navajamo ob Konvenciji o svetovni dediščini, ob bok postavlja kulturno raznolikost, skupaj z njeno pluralnostjo in s pravico do kulturne dediščine, ki jo izvajajo ne le nosilci praks, znanj ali kulturnih izrazov, temveč jo deli celotna dediščinska skupnost – vsi mi, ki z dediščino živimo in čutimo. Kljub omejitvam, morebitni strokovni skepsi in politizaciji, povezanimi s tovrstnimi konvencijami, pa nam te omogočajo velik razpon aktivnosti; in tudi tukaj velja, da so koncepti prazni, vse dokler jih ne napolnimo z dobro vsebino.

Pustni orači. (Foto: Adela Pukl, Veliki Okič, 2012)

SISTEM VARSTVA ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE V SLOVENIJI

PRAVNI OKVIRI

Unescova Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine daje mednarodni okvir varstvu žive kulturne dediščine.¹ Slovenija jo je leta 2008 ratificirala z Zakonom o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (Uradni list RS-MP, št. 1/08). V slovenski pravni red je bila Konvencija formalno prenesena leta 2008 z Zakonom o varstvu kulturne dediščine – ZVKD-1 (Uradni list RS, št. 16/08 in nadaljnje spremembe). Ta poleg doslej varovanih nepremične in premične dediščine opredeljuje in varuje tudi živo dediščino. Področje žive dediščine dodatno urejata Pravilnik o registru kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 66/09), ki podrobneje predpisuje vodenje Registra žive dediščine (v nadaljevanju Register), in Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (Uradni list RS, št. 102/10), ki kategorizira osnovne zvrsti žive dediščine ter osnovne varstvene usmeritve.

TEMELJNI POJMI ŽIVE DEDIŠČINE

Enako kot pri nepremični in premični dediščini tudi pri živi dediščini ločimo dve temeljni kategoriji: dediščino in spomenike.

Živa dediščina so nesnovne dobrine, kot so prakse, predstavitve, izrazi, znanja, veščine in z njimi povezane premičnine in kulturni prostori (kjer se ta dediščina predstavlja ali izraža), ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prenašajo iz roda v rod in jih nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino (ZVKD-1, člen 3).

Živa mojstrovina je živa dediščina, ki je razglašena za spomenik (ZVKD-1, člen 3).

Po Zakonu o varstvu kulturne dediščine so predmet javne koristi varstva dediščine registrirana živa dediščina in žive mojstrovine (ZVKD-1, člen 8).

Registrirana živa dediščina je živa dediščina, vpisana v Register, ki ga vodi ministrstvo, pristojno za kulturo. Pobudo za vpis v Register lahko da vsak. Vpis v Register na pod-

¹ Zakon uporablja pojem »živa dediščina«, za katerega večina stroke meni, da ni ustrezen, in predlaga uporabo pojma »nesnovna dediščina«. Ker je pojem »živa dediščina« zakonsko predpisan, je v tem prispevku dosledno uporabljen.

lagi pobude ali po lastni presoji lahko predlaga Koordinator varstva žive dediščine, ki je pristojna organizacija za varstvo žive dediščine.² Vpis v Register je strokovno ovrednotenje žive dediščine in nima formalnopравnih posledic za nosilce dediščine.

RAZGLASITEV ZA ŽIVO MOJSTROVINO

Za živo mojstrovino lahko razglasimo registrirano živo dediščino, ki:

- predstavlja izrazit dosežek ustvarjalnosti ali dragoceno prispeva h kulturni raznolikosti;
- je pomemben del življenja na območju Republike Slovenije ali njenih regij ali
- predstavlja pomemben vir za razumevanje zgodovinskih procesov, pojavov ter njihove povezanosti s sedanjo kulturo (ZVKD-1, člen 20, člen 17).

Glede na pomen razlikujemo žive mojstrovine državnega in žive mojstrovine lokalnega pomena. Akt o razglasitvi žive mojstrovine državnega pomena sprejme Vlada RS, akt o razglasitvi žive mojstrovine lokalnega pomena pa predstaviški organ lokalne skupnosti (občine ali pokrajine) (ZVKD-1, člen 13).

Škofjeloški pasijon je bil leta 2008 kot prva enota vpisan v Register in leta 2012 razglašen za živo mojstrovino državnega pomena. (Foto: Tone Štamcar, Škofja Loka, 2009)

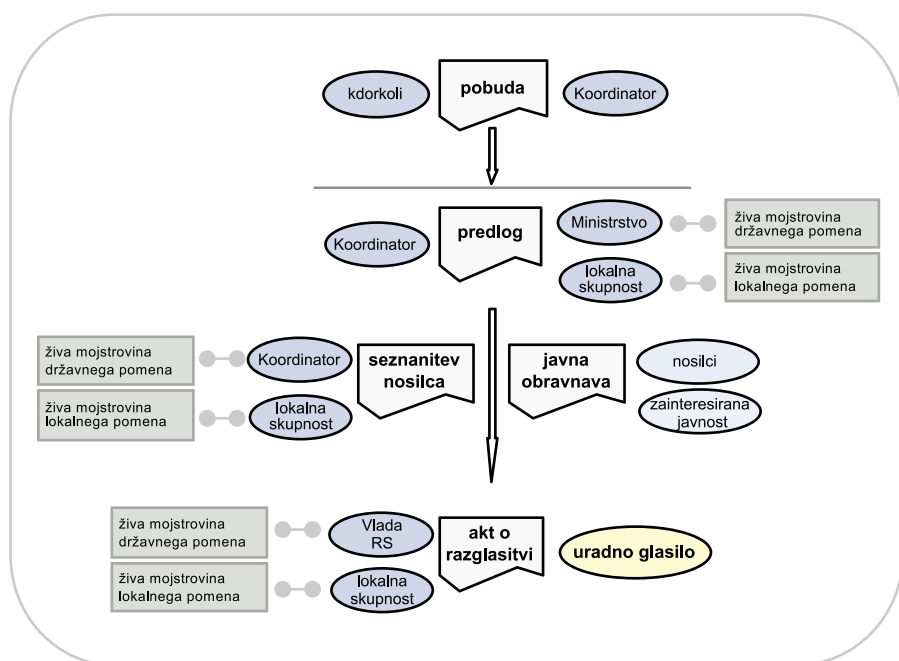
Pobudo za razglasitev žive mojstrovine lahko da vsak. Predlog za razglasitev pripravi Koordinator varstva žive dediščine na podlagi pobude ali po lastni presoji. Če Koor-

² Naloge Koordinatorja varstva žive dediščine je do leta 2010 opravljal Inštitut za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU, od leta 2011 pa jih opravlja Slovenski etnografski muzej.

dinator pobudo zavrne, mora pobudnika seznaniti z razlogi za zavrnitev. S predlogom je treba seznaniti nosilce žive dediščine. Nosilci se lahko s razglasitvijo seznanijo posamično ali na javni obravnavi, na katero se vabijo skupnosti, skupine in posamezniki, ki so nosilci žive dediščine, ter druga zainteresirana javnost (ZVKD-1, člen 20, člen 12).

Akt o razglasitvi žive mojstrovine mora vsebovati določbe glede celostnega ohranjanja žive mojstrovine, podpiranja skupin in posameznikov, ki so njeni nosilci, ter varstva kulturnih prostorov, povezanih z živo dediščino. Če je primerno, akt o razglasitvi lahko opredeli tudi način uveljavljanja avtorskih in sorodnih pravic, povezanih z živo mojstrovino, ob upoštevanju predpisov, ki urejajo avtorske in druge sorodne pravice, vendar na način, ki omogoča javno dostopnost do žive mojstrovine in njeno prenašanje iz roda v rod (ZVKD-1, člen 20).

Z razglasitvijo žive mojstrovine se ovrednotijo varovane sestavine žive dediščine in se ustrezno zavarujejo. Razglasitev žive mojstrovine je uradna potrditev strokovnih ovrednoten in priznanje družbenega pomena izbrane žive dediščine za državo oz. lokalno skupnost. Hkrati predstavlja uradno podporo in priznanje nosilcem žive dediščine ter možnost za celovitejšo promocijo žive mojstrovine. Za živo mojstrovino in njene nosilce razglasitev omogoča pridobivanje javnih sredstev po Zakonu o varstvu kulturne dediščine.

Postopek razglasitve žive mojstrovine.

OMEJITVE IN PRAVICE VARSTVA ŽIVE DEDIŠČINE

Za registrirano živo dediščino so priporočilne varstvene usmeritve opredeljene s Pravilnikom o zvrsteh kulturne dediščine in o njihovih varstvenih usmeritvah.

Za žive mojstrovine se z aktom o razglasitvi določi varstveni režim, ki je zavezujoč. Varstveni režim so pravila, ki ob upoštevanju družbenega pomena žive mojstrovine in na podlagi njegovega vrednotenja konkretizirajo omejitve lastninske pravice ter drugih upravičenj in določajo ukrepe za izvedbo varstva (ZVKD-1, člen 3). Varstveni režim se določi z namenom ohranjanja varovanih sestavin žive mojstrovine in njenega prenašanja iz roda v rod.

Zakon določa pravice glede financiranja žive dediščine sorazmerno z varstvenimi omejitvami. Živo dediščino lahko država in lokalne skupnosti financirajo v splošnih okvirih uresničevanja javne koristi varstva tako, da organizirajo in podpirajo različne dejavnosti varstva dediščine in izvajajo ukrepe na podlagi Zakona (ZVKD-1, člen 2).

Za žive mojstrovine Zakon predvideva neposredno možnost vlaganja javnih sredstev države ali lokalne skupnosti za njihovo oživljanje ali izvedbo drugih ukrepov varstva (ZVKD-1, člen 40).

TRENTNO STANJE NA PODROČJU VARSTVA ŽIVE DEDIŠČINE V SLOVENIJI IN NADALJNI KORAKI

Živa dediščina je nova kategorija na področju varstva kulturne dediščine. Sistem varstva žive dediščine je bilo treba vzpostaviti povsem od začetka in to je bil izziv s strokovnega, z organizacijskega in upravnopravnega vidika. Pri tem so bile kar najbolj upoštevane sorodnosti s sistemoma varstva nepremične in premične dediščine. S sistematično postopnostjo in spoštovanjem zakonskih okvirov, ki so ju nekateri zamenjevali s počasnostjo, smo sistem varstva žive dediščine v praksi uspešno vzpostavili:

- deluje javna služba varstva žive dediščine, ki jo opravlja Koordinator varstva žive dediščine;
- vzpostavljen je Register žive dediščine (po začetni opredelitvi vsebine in načina vodenja Registra, ki ju je določil že pravilnik, so bili postavljeni podrobnejši metodološki okviri za vpisovanje enot in nosilcev žive dediščine, začel se je sistematičen vpis v Register);
- vzpostavljen je sistem razglašanja živih mojstrov (opredeljeni sta vsebina predloga in vsebina akta o razglasitvi za živo mojstrovino, izveden je bil prvi postopek razglasitve žive mojstrovine državnega pomena);
- tečejo aktivnosti za vpis na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Hitrost sprememb v današnjem času nas zavezuje, da čim prej in čim bolj učinkovito nadaljujemo ohranjanje žive dediščine, kratkoročno predvsem z naslednjimi ukrepi:

- nadaljevati in pospešiti vpis v Register žive dediščine;
- izdelati podrobnejša merila za razglašanje živih mojstrov in;
- spodbujati lokalne skupnosti k razglašanju živih mojstrov lokalnega pomena;
- seznanjati nosilce z možnostmi in s prednostmi razglašanja;
- poiskati ustrezne mehanizme za podporo dejavnosti, ki spodbujajo ohranjanje žive dediščine, še zlasti tistih, ki spodbujajo nosilce žive dediščine k ohranjanju, trajnostnemu razvoju in promociji te vrste dediščine;
- pospešiti razglašanje živih mojstrov državnega pomena in aktivnosti za vpis na Unesco Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Varstvo dediščine je iskanje ravnotežja med varstvenimi omejitvami in možnostmi nadaljnega razvoja. Enako velja tudi za živo dediščino, pri kateri se iskanja tega ravnotežja šele učimo. Varstvo žive dediščine ne sme postati omejevanje žive dediščine ali njena muzealizacija, temveč mora spodbujati razvojno priložnost, ki jo v sebi nosi živa dediščina. Živa dediščina je izjemna priložnost za lokalne skupnosti, krepitev lokalne in nacionalne identitete, razvoj odnosov, obrti in gospodarstva, trajnostni razvoj in zagotavljanje večje kakovosti življenja.

Viri

Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (Uradni list RS-MP, št. 1/08).

<<http://pisrs.si/Predpis.aspx?id=ZAKO5016&pogled=osnovni>> [25.9.2012].

ZVKD-1: Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08 in nadaljnje spremembe).

<<http://pisrs.si/Predpis.aspx?id=ZAKO4144&pogled=osnovni>> [25.9.2012].

Pravilnik o registru kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 66/09).

<<http://pisrs.si/Predpis.aspx?id=PRAV9583&pogled=osnovni>> [25.9.2012].

Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (Uradni list RS, št. 102/10).

<<http://pisrs.si/Predpis.aspx?id=PRAV9575&pogled=osnovni>> [25.9.2012].

Kritje strehe s slamo. (Foto: Karla Kofol, Pečine, 2006)

OD PRVIH RAZMIŠLJANJ O NESNOVNI KULTURNI DEDIŠČINI DO NJENEGA REGISTRA

PRVA RAZMIŠLJANJA O NESNOVNI KULTURNI DEDIŠČINI

V Sloveniji smo etnologi in folkloristi o nesnovni kulturni dediščini začeli razmišljati v luči Unescove Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (v nadaljevanju Konvencija) leta 2004. Ob Mednarodnem dnevu muzejev je Slovenski etnografski muzej v sodelovanju s Slovenskim odborom ICOM, z Inštitutom za slovensko narodopisje ZRC SAZU in Glasbenonarodopisnim inštitutom ZRC SAZU organiziral okroglo mizo o nesnovni kulturni dediščini. Udeleženci so razpravljali o razmerju med snovno in nesnovno kulturno dediščino, pomenu nesnovne kulturne dediščine za etnologe in folkloriste ter raziskovalnih metodologijah. Poudarjen je bil tudi problem terminologije za »intangible cultural heritage«, ki se jo v slovenščino lahko prevaja kot ‚neopredmetena‘, ‚neoprijemljiva‘, ‚neotipljiva‘ ali ‚nesnovna kulturna dediščina‘ (Slavec Gradišnik 2004: 262). Isto leto je bil nesnovni kulturni dediščini posvečen tematski sklop periodične publikacije Slovenskega etnografskega muzeja Etnolog (Čeplak Mencin 2004; Zdravič Polič 2004) in objavljen Besednjak neopredmetene kulturne dediščine – prevodi definicij, ki so bile sprejete na Mednarodnem srečanju strokovnjakov za nesnovno kulturno dediščino v Parizu leta 2002 (Slavec Gradišnik in Smrke 2004).

Nesnovni kulturni dediščini so bili leta 2005 posvečeni Dnevi evropske kulturne dediščine. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije je izdal publikacijo Nesnovna kulturna dediščina, v kateri so slovenski etnologi predstavili najbolj pričevalne sestavine slovenske nesnovne kulturne dediščine. Namen Dnevov evropske kulturne dediščine in omenjene publikacije je bil opozoriti strokovno in nestrokovno javnost na pomen nesnovne kulturne dediščine, spodbuditi politično voljo po ratifikaciji Unescove Konvencije in začeti izvajati njeno varstvo. V Slovenskem etnografskem muzeju je na pobudo poustvarjalcev ljudske glasbe Kulturnega društva Folk Slovenija potekala okrogla miza z naslovom »Izziv poustvarjanja nesnovne dediščine v luči njenega varovanja«, na kateri so udeleženci razpravljali o nesnovni kulturni dediščini, njenem prenašanju in varovanju, predvsem pa o vzpostavljanju stika med še živečimi izviri tradicionalnih znanj in dediščine ter mladimi generacijami.

PRIPRAVE NA REGISTER NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE

Leta 2006 sta tedanje Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije za obdobje 2006–2008 razpisala ciljni raziskovalni projekt »Register nesnovne dediščine kot sestavni del enotnega registra kulturne dediščine«, katerega namen je bil izdelati smernice za vzpostavitev registra nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji. Projekt je dobil Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, vodja projekta pa je bil Naško Križnar. Ustanovljena je bila večdisciplinarna projektna skupina, sestavljena iz predstavnikov različnih ustanov. Ta je pregledala stanje na področju evidentiranja in dokumentiranja nesnovne kulturne dediščine v drugih državah in izdelala seznam ustanov, ki hranijo podatke o slovenski nesnovni kulturni dediščini. Pri sistematiziranju prvin nesnovne kulturne dediščine so bolj ali manj sledili Unescovim smernicam in sestavili seznam pojavov s področja nesnovne kulturne dediščine v slovenskem etničnem prostoru. Zbrana in po vrsteh urejena je bila literatura, ki obravnava slovensko nesnovno kulturno dediščino. Oblikovana so bila merila za vpis v register in za razglasitev živih mojstrov in pripravljene prijavnice in vpisni obrazci, izjava o soglasju nosilca in potrdilo o vpisu, ki ga izda ministrstvo, pristojno za kulturo (Register nesnovne dediščine 2008).

DELOVANJE KOORDINATORJA VARSTVA ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE V LETIH 2009 IN 2010

Po ratifikaciji Konvencije (2008) in sprejetju novega Zakona o varstvu kulturne dediščine (2008) je tedanje Ministrstvo za kulturo prvič razpisalo delovno področje Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine (v nadaljevanju Koordinator) za leti 2009 in 2010. Razpis je dobil Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, predstavnik Koordinatorja pa je postal Naško Križnar. Leta 2009 je Koordinator izdal zbiranko Živa kulturna dediščina Slovenije, v kateri je predstavil dejavnost Koordinatorja in objavil vabilo za sodelovanje pri evidentiranju in prijavljanju enot za Register žive kulturne dediščine (v nadaljevanju Register). V zvezi s pripravo enot za vpis v Register je Koordinator organiziral sestanek z zaposlenimi na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU, v Slovenskem etnografskem muzeju pa z zaposlenimi v slovenskih muzejih. Sestanki o problematiki Registra so potekali tudi zunaj etnoloških in muzejskih ustanov. V različnih medijih je objavljala vabila za zbiranje predlogov za enote, ki bi lahko kandidirale za vpis v Register.

Novembra 2009 je Slovensko etnološko društvo na Ptujju organiziralo posvetovanje »Živeti z dediščino«, na katerem je na pobudo Koordinatorja sodelovala tudi medna-

rodna sekcija »Nesnovna kulturna dediščina v luči Konvencije Unesco« in kjer se je med drugim izkazalo, da se posamezne države lotevajo nacionalnih registrov na različne načine, pri čemer pa se soočajo s podobnimi odprtimi vprašanji.

Leta 2010 je bilo delo Koordinatorja usmerjeno na popularizacijo in informiranje ljudi v lokalnih okoljih v zvezi z nesnovno kulturno dediščino in nastajanjem Registra. V sodelovanju z lokalnimi ustanovami se je Naško Križnar kot pobudnik, organizator, soorganizator ali gostujoči predavatelj udeležil številnih posvetovanj, predavanj, delavnic, okroglih miz, sestankov ... ter o delovanju Koordinatorja in nastajajočem Registru obveščal medije. Registru je bil posvečen tudi Etnološki večer Slovenskega etnološkega društva »Prvi koraki Registra žive kulturne dediščine« (31. marec 2010). Koordinator je odprl spletno stran (<http://www.zkds.si>) z vsemi potrebnimi povezavami, podatki in dokumenti za podajanje pobud in prijav za Register (Križnar 2010: 10). Aprila leta 2010 se je na pobudo Koordinatorja prvič sestala Delovna skupina Koordinatorja, sestavljena iz strokovnjakov s področja nesnovne kulturne dediščine iz različnih ustanov, da bi obravnavala prispele vloge in pobude za vpis v Register, oblikovan pa je bil tudi pravilnik o njenem delovanju.

Novembra isto leto je bilo v Atriju ZRC SAZU v Ljubljani srečanje »Živa kulturna dediščina se predstavi«, ki so ga pripravili Slovensko etnološko društvo, Slovenska nacionalna komisija za Unesco in Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Predstavilo se je 17 nosilcev nesnovne kulturne dediščine, ki jih je Koordinator prepoznal kot ustrezne za vpis v Register, in nosilci ene že vpisane enote. Vsi sodelujoči so bili

Publikaciji Nesnovna kulturna dediščina (2005) in Živa kulturna dediščina se predstavi (2010).

predstavljeni tudi v publikaciji Živa kulturna dediščina se predstavi, ki jo je ob srečanju izdalo Slovensko etnološko društvo (Križnar 2010).

Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU je znotraj ciljnega raziskovalnega projekta »Register nesnovne kulturne dediščine kot del enotnega registra kulturne dediščine« (2006–2008) in v času, ko je opravljal naloge Koordinatorja (2009–2010), postavil temelje slovenskega Registra in pripravil vse potrebno za njegovo delovanje. Spodbujal je izmenjave mnenj med strokovnjaki s področja nesnovne kulturne dediščine in deloval na popularizaciji in širjenju védenja o nesovni kulturni dediščini v lokalnih okoljih na slovenskem etničnem ozemlju. Obravnaval je tudi številne pobude in vloge ter jih pripravil za vpis v Register. Do konca leta 2010 je bila v Register vpisana ena enota – Škofjeloški pasijon.

PRENOS KOORDINATORSTVA NA SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

Zaradi racionalizacije dejavnosti v aktualnih gospodarskih razmerah je tedanje Ministrstvo za kulturo leta 2011 opravljanje nalog Koordinatorja dodelilo Slovenskemu etnografskemu muzeju in določilo prioritete naloge. Slovenski etnografski muzej v sodelovanju z Direktoratom za kulturno dediščino pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost, kulturo in šport nadaljuje izvajanje nalog Koordinatorja v smeri, ki jo je začrtal prejšnji Koordinator, le da je nekatere stvari prevetрил. V muzeju se z nesovno kulturno dediščino in Registrom ukvarja ožja skupina strokovnih delavcev, pri pregledovanju prispelih vlog in pobud pa sodeluje še Delovna skupina Koordinatorja, ki jo sestavljajo strokovnjaki s področja nesnovne kulturne dediščine iz različnih ustanov. Koordinator je postavil tudi novo spletno stran (<http://www.nesovnadediscina.si>).

Koordinator sodeluje pri identificiranju, dokumentiranju, preučevanju, vrednotenju in interpretiranju nesnovne kulturne dediščine. Ohranja in vzpostavlja stike z nosilci nesnovne kulturne dediščine, jim svetuje glede varovanja in jim pomaga pri prijavljanju v Register ter sodeluje pri izobraževanju. Pripravlja predloge in besedila za vpis enot v Register ter za razglasitev živih mojstrov lokalnega in državnega pomena. Prav tako aktivno sodeluje v delovnih skupinah za pripravo nominacij na Unesco. Skrbi za vzpostavljanje stikov z ustanovami, odgovornimi za nesovno kulturno dediščino v drugih državah in evidentira enote nesnovne kulturne dediščine, ki bi jih lahko na Unescovo listo nominirali skupaj z drugimi državami. Predstavniki Koordinatorja se udeležujejo različnih strokovnih srečanj na temo nesnovne kulturne dediščine doma

in v tujini. Med cilji Koordinatorja je tudi zamenjava termina »živa kulturna dediščina«, ki ne ustreza angleškemu terminu »intangible cultural heritage«, s terminom »nesnovna kulturna dediščina«.

SKLEP

Z nesnovno kulturno dediščino v luči Unescove Konvencije se pri nas ukvarjajo predvsem Direktorat za kulturno dediščino pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, Slovenski etnografski muzej, pokrajinski muzeji, Slovenski odbor ICOM-a, Inštitut za Slovensko narodopisje ZRC SAZU, Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF, Slovensko etnološko društvo in Slovenska nacionalna komisija za Unesco, v prihodnje pa bo vsekakor treba obstoječo mrežo razširiti še na druga ministrstva ter vladne in nevladne ustanove. Sklenemo lahko, da je bilo na Slovenskem na področju nesnovne kulturne dediščine in njenega Registra že veliko storjenega, vsekakor pa vse vpletene čaka še veliko strokovnega razmisleka (npr. Knific 2010; Kunej 2010; Simonič 2010) in dela.

Literatura in viri

ČEPLAK MENCIN, Ralf (2004): Neotipljiva kulturna dediščina: Unesco in etnografski muzeji. *Etnolog* 14, str. 245–256.

JERIN, Anja (2011): Slovenski etnografski muzej, Koordinator varstva žive kulturne dediščine. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 51, št. 3/4, str. 102–103.

KNIFIC, Bojan (2010): Folkloriziranje plesnega izročila: prostorske, časovne in družbene razsežnosti ljudskih in folklornih plesov. *Etnolog* 20, str. 115–134.

KRIŽNAR, Naško (2009): Register nesnovne dediščine: oris ciljnega raziskovalnega projekta. V: *Kulturna dediščina kot priložnost za slovensko-avstrijsko čezmejno sodelovanje* [ur. M. Fister in J. Stergar]. Ljubljana: Klub koroških Slovencev. (Koroški vestnik 43, št. 1/3). Str. 55–69.

KRIŽNAR, Naško (ur.) (2010): *Živa kulturna dediščina se predstavi*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.

KUNEJ, Rebeka (2010): Staro na nov način: ljudska plesna dediščina in folklorne skupine. *Etnolog* 20, str. 135–148.

PIKO-RUSTIA, Martina (2009): Vprašanja nesnovne dediščine pri Slovencih na Ko-

roškem in v preostalem zamejstvu. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 49, št. 1/2, str. 132–134.

PIKO-RUSTIA, Martina (2010): Slovenska ledinska in hišna imena sprejeta v Unescov seznam nesnovne dediščine v Avstriji. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 50, št. 1/2, str. 74–75.

PIKO-RUSTIA, Martina (2011): Slovenska ledinska in hišna imena v avstrijskem seznamu Unescove nesnovne dediščine. *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu*, str. 50–53.

PREŠEREN, Damjana (ur.), GORENC, Nataša (ur.) (2005): *Nesnovna kulturna dediščina*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

REGISTER nesnovne dediščine (2008): Register nesnovne dediščine kot del enotnega registra kulturne dediščine: CRP »Konkurenčnost Slovenije 2006–2013«: šifra projekta V6-0276: zaključno poročilo. Ljubljana: [Inštitut za slovensko narodopisje]. <http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/dediscina/CRP_register_nesnovne_dediscine_2008-10-15.pdf> [20. 4. 2011].

SIMONIČ, Peter (2010): Nesnovna dediščina varovanih območij narave. *Etnolog* 20, str. 101–114.

SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid (2004): Mednarodni dan muzejev v Slovenskem etnografskem muzeju. *Etnolog* 14, str. 260–266.

SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid, SMRKE Franc (prevajalca) (2004): Besednjak neopredmetene kulturne dediščine. *Etnolog* 14, str. 267–271.

SORŠAK, Anja (2011): *Unescova Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine na primeru metliškega obredja: magistrsko delo*. Ljubljana: [A. Soršak].

ZDRAVIČ POLIČ, Nina (2004): Slovenski etnografski muzej in Unescova Konvencija o varstvu neopredmetene kulturne dediščine. *Etnolog* 14, str. 257–259.

ŽIDOV, Nena (2011): Od Unescove Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine do Registra žive kulturne dediščine na Slovenskem. *Etnolog* 21, str. 281–292.

Adela Pukl

NOSILCI IN REGISTER ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE

5

NESNOVNA KULTURNA DEDIŠČINA IN NJENI NOSILCI

Pomembnost ohranjanja in varovanja nesnovne kulturne dediščine¹ se kaže v njeni raznolikosti in živosti. Teh pa brez njenih nosilcev, ki so lahko skupine, skupnosti ali posamezniki, ne bi bilo, saj so ključni pri prenašanju znanj, veščin, praks in predstavitev iz roda v rod. Pomembno je, da nosilci dediščino sami prepoznajo, definirajo, ohranjajo in jo prenašajo na mlajše generacije. Povečevanje zavesti v skupnosti o pomembnosti in funkciji njihove nesnovne kulturne dediščine lahko pomaga pri ohranjanju in prenosu določenih elementov nesnovne kulturne dediščine. Znanje se lahko prenaša tako na mlajše generacije kot tudi na vrstnike ter druge interesne skupine.

Prenos znanja klekljanja na mlajše generacije.
(Foto: Srečo Kolar, Žiri, 1974, Dokumentacija SEM)

Bogata kulturna raznolikost nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji se kaže predvsem v različnih šegah in navadah, izrazih, znanju in veščinah. Njeni nosilci se trudijo ohranjati dediščino svojih prednikov, pri čemer sodelujejo z različnimi društvi, s po-

¹ V članku uporabljam termin nesnovna kulturna dediščina, ki je primernejša sopomenka za živo kulturno dediščino. Le kadar omenjam Register žive kulturne dediščine in Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine, uporabljam besedni zvezi, ki ju določa ZVKD-1.

samezniki in strokovnimi institucijami. Zato je pomembno, da so nosilci dediščine tisti, ki povedo, kaj je njihova nesnovna kulturna dediščina, katere so njene pojavne oblike in kakšna je njihova vizija ohranjanja te dediščine v prihodnosti. Pri ohranjanju nesnovne kulturne dediščine in njenem varovanju skladno s trajnostnim razvojem se namreč lahko v primeru nepremišljenih raznolikih aktivnosti soočamo z naslednjimi težavami in nevarnostmi:

- zamrznitev nesnovne kulturne dediščine, ki pomeni izgubo raznolikosti in živosti ter možnosti za kreativnost in spremembe;
- izguba ali sprememba primarne funkcije in pomena nesnovne kulturne dediščine;
- dekontekstualizacija nesnovne kulturne dediščine (izvajanje in pojavljanje dediščine zunaj njenega primarnega konteksta, kot sta npr. čas in prostor);
- napačna predstavitev dediščine in njenih nosilcev (sprememba in predelava dediščine za potrebe predstavljanja širši javnosti);
- napačna prilagoditev ali nepravilna in nesprejemljiva raba nesnovne kulturne dediščine s strani posameznikov, večje skupnosti, države, turističnih vodičev, raziskovalcev in drugih zunanjih ljudi;
- pretirano izrabljanje, netrajnostni turizem ali pretirana komercializacija nesnovne kulturne dediščine.²

Nastopanje kurentov izven primarnega okolja.
(Foto: Janez Bogataj, Ljubljana, 2009)

Res je, da obstaja vrsta težav in nevarnosti, ki lahko privedejo do zlorab in izgube primarne funkcije nesnovne kulturne dediščine, a obstaja tudi vrsta aktivnosti, ki te nevarnosti lahko ublažijo ali preprečijo ter povečajo zavest o njenem pomenu:

² Povzeto po delovnem gradivu Implementing the UNESCO Intangible Heritage Convention at the National Level.

- identificiranje, evidentiranje in dokumentiranje nesnovne kulturne dediščine;
- oblikovanje seznamov nesnovne kulturne dediščine in širjenje informacij o vpisanih enotah;
- razvoj izobraževalnih programov;
- razvoj programov za medije (radio, televizija, socialna omrežja ...);
- medsebojno povezovanje, srečanja in seminarji za ciljne skupine;
- organizacija festivalov in dogodkov;
- razvoj komercialnih aktivnosti, kot je npr. turizem.³

Mirko Brinovec pri prikazovanju izdelave oglarske kope šolski skupini. (Foto: Mojca Hauptman, Dol pri Litiji, 2011)

O REGISTRU ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE

K povečevanju zavesti o pomenu nesnovne kulturne dediščine veliko prispevajo tudi enote, ki so vpisane v nacionalni Register žive kulturne dediščine (v nadaljevanju Register). Predloge za vpis enot v Register pripravlja Koordinator varstva žive kulturne dediščine (v nadaljevanju Koordinator), ki v sklopu izvajanja državne javne službe opravlja tudi naslednje naloge: identificira, dokumentira, preučuje, vrednoti in interpretira živo kulturno dediščino; svetuje nosilec žive kulturne dediščine glede njene celostnega ohranjanja; pripravlja predloge za razglasitev živih mojstrov; usklajuje

³ Povzeto po delovnem gradivu Implementing the UNESCO Intangible Heritage Convention at the National Level.

delo muzejev in zavoda v zvezi z ohranjanjem žive kulturne dediščine in kulturnih prostorov, povezanih z njo, ter opravlja druge naloge v zvezi z živo kulturno dediščino po naročilu ministrstva (ZVKD-1, člen 98).

Register je strokovni seznam nesnovne kulturne dediščine Slovenije,⁴ ki je razdeljena v šest zvrsti: ustno izročilo in ljudsko slovstvo, uprizoritve in predstavitve, šege in navade, znanja o naravi in okolju, gospodarska znanja in veščine ter drugo, kamor sodi živa kulturna dediščina, ki je ni mogoče uvrstiti v nobeno od naštetih zvrsti (Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah, člen 7).

Register je začel nastajati leta 2008, ko je bila vpisana prva enota.⁵ Druga enota je bila vpisana v začetku leta 2012, sedaj pa se Register redno dopolnjuje z novimi vpisi. Da bi bila nesnovna kulturna dediščina čim bolj celovito predstavljena in dokumentirana, smo v Slovenskem etnografskem muzeju⁶ z Delovno skupino Koordinatorja oblikovali sistem vpisovanja enot v Register glede na geografsko razširjenost pojava in število njenih nosilcev:

- na eni lokaciji, kot npr.: Cerkljanska laufarija, Škofjeloški pasijon;
- na širšem območju (regionalno), kot npr.: Škoromatija, Obhodi pustnih oračev;
- na celotnem območju Slovenije, kot npr.: Izdelovanje cvetja iz papirja.

Živost nesnovne kulturne dediščine je izrednega pomena za njeno ohranjanje in prenašanje iz roda v rod, zato je poleg opisa enote dediščine v Registru namenjen velik poudarek predstavitvi nosilcev dediščine (društvom, združenjem, neformalnim skupnostim, rokodelcem, posameznikom, obrtnikom ...). Prijavljeni nosilci, ki ustrezajo vsem kriterijem za vpis v Register, so predstavljeni z naslednjimi podatki: z naslovom nosilca (skupnost, društvo, posameznik, ...), s krajšim opisom dejavnosti nosilca, z lokacijo, s karakterističnim prikazom, spletno stranjo nosilca (če jo ima) ter z datumom vpisa v Register.

POSTOPEK VPISA V REGISTER ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE

Prvi pogoj za pripravo in izpolnitev prijavnega obrazca je prepoznavanje in pozitivno vrednotenje nesnovne kulturne dediščine s strani njenih nosilcev. Koordinator je pripravil prijavni obrazec enote nesnovne kulturne dediščine, ki je z vsemi potrebnimi informacijami in dokumenti dostopen na spletni strani Koordinatorja. Pred izpolnitvijo prijavnega obrazca predlagamo, da si prijavitelj natančno prebere navodila za izpol-

⁴ V skladu z ZVKD-1 so v Register lahko vpisane le enote z območja RS.

⁵ Prva enota je bil Škofjeloški pasijon, ki je bil v Register vpisan 15. 12. 2008.

⁶ Slovenski etnografski muzej je prevzel vlogo Koordinatorja leta 2011.

njevanje, ki so za vsak razdelek opredeljena na koncu obrazca. Prijavni obrazec lahko izpolni kdor koli in nam ga s soglasjem nosilca enote nesnovne kulturne dediščine posreduje na naslov: Koordinator varstva žive kulturne dediščine, Slovenski etnografski muzej, Metelkova 2, 1000 Ljubljana. Prav tako se lahko na naslov Koordinatorja pošlje predlog ali pobudo – približno eno stran besedila o nesnovni kulturni dediščini – ki ga Delovna skupina Koordinatorja obravnava, nato pa pobudnika usmeri in mu svetuje pri izpolnjevanju prijavnega obrazca.

Prijavni obrazec je namenjen čim bolj celoviti predstavitvi enote nesnovne kulturne dediščine, njenega pomena in njenih nosilcev. Ker gre za nesnovno kulturno dediščino, torej za prakse, predstavitve, izraze, znanja, veščine, je treba izbrati ime enote, ki to nesnovno kulturno dediščino poudarja, kot na primer: ime enote je lahko Cerkljanska laufarija, ne pa Cerkljanski laufarji, ki so nosilci pojava. V nadaljevanju obrazca si sledijo razdelki: sinonim imena, lokacija oz. naselje; prostor ali območje (geografska razširjenost nesnovne kulturne dediščine v RS); kratka predstavitev dediščine; strokoven in primerno podroben opis predlagane enote, razvoj in spremembe do danes, čas dogajanja, opis delovne tehnike (če gre za obrt); datacija; opis načinov prenašanja znanja in učenja dediščine; ocena mogočih pozitivnih ali negativnih vplivov na ohranitev; stopnja ogroženosti; predlog načina varovanja; mesto in vloga dediščine v sodobnosti in predvidena vloga v prihodnje (npr. turizem, gospodarstvo, šolstvo itd.).

Predstavitvi nosilca izročila, znanja ali dejavnosti je na obrazcu namenjen poseben razdelek z opisom njegove dejavnosti, s kontaktnimi podatki in z izjavo o strinjanju z vpisom v Register. Zelo pomembna je dobra utemeljitev prijave, zakaj je predlagana dediščina tako pomembna, da sodi v nacionalni Register. Priporočeno je, da se navedejo tudi pomembnejša bibliografska dela in filmografija. Za lažjo obravnavo prijavljenih enot in njihovo nadaljnjo obdelavo mora prijavitelj priložiti tudi fotografije,⁷ zaželeni pa so tudi avdio in video posnetki.⁸ Zaradi uporabe fotografij, avdio in video posnetkov v namene promocije enot nesnovne kulturne dediščine in Registra, smo na obrazcu oblikovali tudi izjavo o strinjanju, da video, fotografske in avdio priloge postanejo del dokumentacije Koordinatorja, ki jo morajo podpisati avtorji zgoraj navedenih prilog. Zato je zelo pomembno, da se pri izboru prilog k prijavnemu obrazcu izberejo le priloge znanih avtorjev. Na koncu prijavnega obrazca pa je treba navesti

⁷ Glej članek Anje Jerin (v priloženi publikaciji): Fotografsko dokumentiranje nesnovne kulturne dediščine in izbor prilog za Register, str. 41–45.

⁸ Glej članek Nadje Valentinčič Furlan (v priloženi publikaciji): Avdiovizualno dokumentiranje nesnovne kulturne dediščine in karakteristični video prikazi za Register, str. 35–40.

aktualne podatke o prijavitelju in osebi, ki je predlog pripravila, ter njuna podpisa. Izpolnjene prijave z vsemi podpisi in prilogami zbira Koordinator celo leto, jih pregleda in ob morebitnih pomanjkljivostih prosi za dopolnitve. Popolne prijave obravnava Delovna skupina Koordinatorja trikrat letno (februarja, junija in oktobra). Pri obravnavi prijav upošteva merila, ki jih določajo naslednji dokumenti: Unescova Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ZVKD-1 in Merila za vpis v Register žive kulturne dediščine. Če je enota primerna za vpis v Register, začne Koordinator pripravljati predlog za vpis.⁹ Ministrstvo, pristojno za kulturo, na predlog Koordinatorja vpiše enoto v Register¹⁰ ter pošlje nosilcu enote, ki je vpisana v Register, potrdilo o vpisu.

OD NACIONALNEGA REGISTRA DO UNESCOVEGA REPREZENTATIVNEGA SEZNAMA NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE ČLOVEŠTVA

Skladno z Zakonom o varstvu kulturne dediščine in zahtevami Unesca je postopek vpisovanja, razglašanja in nominiranja enot nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji naslednji: enota mora biti najprej vpisana v (nacionalni) Register, nato Koordinator, če enota ustreza merilom, poda predlog na ministrstvo, pristojno za kulturo, za razglasitev žive mojstrovine¹¹ državnega pomena (mogoče je tudi predlagati razglasitev lokalni skupnosti za razglasitev žive mojstrovine lokalnega pomena, a v tem primeru nominacija za Unesco ni mogoča). Šele nato se lahko začnejo postopki priprave za nominacijo enote na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva,¹² kjer je poudarjen pomen nosilcev, torej skupin, skupnosti ali posameznikov, ki skrbijo za ohranjanje nesnovne kulturne dediščine ter njeno prenašanje iz roda v rod.

SKLEP

Vedno več pobud in prijav za vpis v Register, za razglasitev živih mojstrov in nominacij za Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva prihaja s

⁹ Za primer vpisane enote glej prilogo na koncu priložnika: Primer vpisa v Register žive kulturne dediščine, str. 66–69.

¹⁰ Register je dostopen na spletni povezavi: http://www.mizks.gov.si/si/storitve/kultura/razvidi_evidenec_in_registri/register_zive_kulturne_dediscine/seznam_registriranih_enot_zive_kulturne_dediscine/.

¹¹ Glej članek Ksenije Kovačec Naglič (v pričujoči publikaciji): Sistem varstva žive kulturne dediščine v Sloveniji, str. 16–18.

¹² Glej članek Špele Spanžel (v pričujoči publikaciji): Unescova Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, str. 10–12.

terena, saj se ljudje zavedajo pomena ohranjanja nesnovne kulturne dediščine in nje-
nega prenašanja iz roda v rod. Vse informacije in obrazci, povezani s postopki vpisa v
Register žive kulturne dediščine in na Unescov Reprezentativni seznam, so dostopni
na spletni strani <http://www.nesovnadediscina.si>.

Viri

Implementing the UNESCO Intangible Heritage Convention at the National Level.
Delovno gradivo. Unesco, 2012.

Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (Uradni list
RS-MP, št. 1/08).

<<http://pisrs.si/Predpis.aspx?id=ZAKO5016&pogled=osnovni>> [23.9.2012].

ZVKD-1: Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08 in nadaljnje
spremembe).

<<http://pisrs.si/Predpis.aspx?id=ZAKO4144&pogled=osnovni>> [23.9.2012].

Pravilnik o registru kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 66/09).

<<http://pisrs.si/Predpis.aspx?id=PRAV9583&pogled=osnovni>> [23.9.2012].

Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (Uradni list RS, št.
102/10).

<<http://pisrs.si/Predpis.aspx?id=PRAV9575&pogled=osnovni>> [23.9.2012].

Izdelovanje trniča. (Foto: Vesna Erhart, Velika planina, 2010)

AVDIOVIZUALNO DOKUMENTIRANJE NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE IN KARAKTERISTIČNI VIDEO PRIKAZI ZA REGISTER

Odkar je Koordinator varstva žive kulturne dediščine (v nadaljevanju Koordinator) Slovenski etnografski muzej, za karakteristične video prikaze k Registru žive kulturne dediščine (v nadaljevanju Register) skrbi Kustodiat za etnografski film, naj gre za novo produkcijo ali za izbor obstoječih posnetkov in dogovarjanje z njihovimi avtorji in producenti. Kustodinja za etnografski film se ob terenskih snemanjih in montaži kratkih vizualnih prikazov zanaša na spoznanja vizualne etnografije¹ in izkušnje ob pripravi avdiovizualnih zapisov za muzejske razstave.² Upošteva tudi priporočilo Direktorata za kulturno dediščino, da je v Register vpisana enota nesnovne kulturne dediščine lahko predstavljena z največ enim kratkim karakterističnim video prikazom.

DOKUMENTIRANJE NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE IN IZDELAVA KARAKTERISTIČNEGA PRIKAZA ZA REGISTER V SLOVENSKEM ETNOGRAFSKEM MUZEJU

Najprej razmislimo, kateri medij je najboljše dopolnilo opisu posamezne enote. Pri odločanju nas vodi vsebina enote oz. tip nesnovne kulturne dediščine. Avdiovizualna dokumentacija je dobra izbira za prikaz obrtnih in gospodarskih znanj ter različnih šeg.³ Za beleženje glasbene dediščine in dediščine narečij je lahko ustrežnejši avdio posnetek, ki zaradi odsotnosti slike poudarek ohranja na zvočni informaciji. Nekatere vsebine pa so lahko kakovostno predstavljene z dobro izbranimi fotografijami.

¹ Vizualna etnografija je metoda terenskega raziskovanja s kamero in tudi način strukturiranja vizualnih izdelkov. Vsako leto marca ji je posvečen prvi sklop mednarodnega festivala Dnevi etnografskega filma, <http://www.def.si/>, aktivna oblika izobraževanja pa je Poletna šola vizualne etnografije v izvedbi Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

² Tudi v sklopu razstav v Slovenskem etnografskem muzeju prikazujemo kratke avdiovizualne izdelke. Držimo se načela, da informacijo na razstavo vnesemo s tistim medijem, ki je za prikaz določene vsebine najbolj ustrezen. Več v članku Valentinčič Furlan 2010.

³ Delovni postopki in šege sodijo v klasični nabor tem vizualne etnografije, in ker bo tudi v Registru veliko tovrstnih vsebin, se v prispevku največkrat sklicujem prav na ta dva tipa vsebin.

Boris Kuhar pri filmskem dokumentiranju teric na Muljavi. (Foto: Fanči Šarf, 1969, Dokumentacija SEM)

Nadja Valentinčič Furlan z digitalno kamero dokumentira pustovanje v Drežniških Ravnah. (Foto: Naško Križnar, 2010)

Snemanje

Metoda vizualne etnografije pomeni, da na terenu s kamero zabeležimo bistvo pojava nesnovne kulturne dediščine: posnamemo celovit postopek ali šego skupaj z nosilci dediščine, okolje, v katerem poteka, in njegovo zvočno podobo.

Nosilce dediščine posnamemo spoštljivo in jih premišljeno uvedemo v filmski prikaz. Če gre za posameznega nosilca tradicionalnega znanja, na primer pletarja, ga lahko v

uvodnih kadrih posnamemo v okolju, kjer izvaja svojo dejavnost, potem pa ga gledalcem približamo s srednjimi in z bližnjimi plani obraza in rok. Če gre za šego, pri kateri sodeluje cela vas, nosilce prikažemo kot skupino in v določenih fazah izpostavimo ljudi, ki imajo takrat vidnejšo vlogo.

Delovni postopki in šege so lahko zelo kompleksni in dolgi, zato razčlenimo najpomembnejše faze in jih razkadiramo. To nam omogoči, da v montaži dogajanje zgostimo, in dejavnost, ki v resnici lahko traja več ur, prikažemo v nekaj minutah.

Snemamo na način, da čim več povedo slika in naravni zvoki dejavnosti in okolja. Sestavni del šeg so lahko ritualizirane govorne vsebine, pri delovnih postopkih pa je spontani govor redkejši. Če presodimo, da je potrebna razlaga pojava,⁴ zanjo prosimo nosilca pojava. Pri snemanju dokumentacije za karakteristične prikaze kratek intervju največkrat posnamemo na koncu prikaza, ko imamo pregled nad celotno dejavnostjo.

Pri snemanju smo odprti za resnično stanje na terenu. Utemeljitev jemljemo kot podlago za vizualno raziskavo in se je ne oklepamo. Ohranjanje in predajanje dediščine je proces, ki se s časom vendarle nekoliko spreminja, razlikuje se od kraja do kraja, od nosilca do nosilca – nekateri težijo k tradicionalni podobi, drugi so odprti za uvažanje novosti. Posnetki so vedno konkretni, zabeležijo izbranega nosilca dediščine v izbranem kraju in prikažejo stanje tistega trenutka, medtem ko utemeljitve težijo k posplošenemu opisu določenega tipa nesnovne kulturne dediščine. Ta dva principa si nasprotujeta in se obenem dopolnjujeta. Načeloma ni potrebe, da bi princip posploševanja prenašali na video prikaz, če pa zabeleženo stanje izrazito odstopa od splošne podobe, razmislimo o novem snemanju.

Na terenu zabeležimo potrebne podatke o dediščini in ljudeh, ki smo jih posneli. Na kasete zapišemo tudi vsebino posnetka, kraj in čas snemanja, podatke o avtorstvu, dolžino posnetka in uporabljen format.

Montaža karakterističnih video prikazov

V montažnem procesu iz gradiva izluščimo potek dogodka in video prikaz zgostimo na zeleno dolžino.⁵ V praksi se lahko izkaže, da priporočena dolžina pri nekaterih vsebinah ne omogoča prikaza celega postopka ali procesa. V tem primeru se lahko odločimo za prikaz najbolj tipičnega ali najpomembnejšega dela procesa. Karakteristični

⁴ Določene podatke govor posreduje bolj učinkovito kot slika, na primer, na kakšen način je znanje prehajalo iz generacije v generacijo, kdo, kdaj in zakaj je uvedel novosti, pri delovnih postopkih lahko vprašamo za imena orodij in vrste materialov, pri šegah za imena in funkcije likov ipd.

⁵ Priporočena dolžina video zapisov je 5 do 10 minut, kar je tudi zgornja omejitev dolžine karakterističnih video prikazov na Unescovem Reprezentativnem seznamu nesnovne kulturne dediščine človeštva.

video prikazi enot v Registru so kratki tudi zato, da se bodo na spletni strani kakovostno predvajali, saj bodo le tako dostopni širši javnosti.

Karakteristične video prikaze opremimo s podatki v obliki elektronskih napisov. Prikazi nosijo enak naslov kot enota, na koncu pa navedemo naslednje meta podatke o video zapisu: naslov enote, kraj in čas snemanja (če gre za posameznega nosilca dediščine, tudi ime in priimek), avtorje posnetkov (snemalec, montažer), producenta, leto izdelave, dolžino posnetka. Te podatke zapišemo tudi na nosilce slike, da so hitro dostopni uporabnikom.

Dostopnost in arhiviranje

Kratki karakteristični video prikazi v MPG2 formatu na DVD nosilcu gredo na Direktorat za kulturno dediščino pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost, kulturo in šport in v arhiv Koordinatorja. Karakteristični video prikazi bodo v FLV formatu dostopni na spletni strani Koordinatorja. Kustodiat za etnografski film hrani izvirno gradivo iz produkcije Slovenskega etnografskega muzeja v izvirnem HDV formatu, karakteristični video prikaz in druge avdiovizualne izdelke iz posnetega gradiva.

VIDEO IZDELKI DRUGIH PRODUCENTOV KOT PRILOGE K PRIJAVI IN KARAKTERISTIČNI PRIKAZI K REGISTRU

Nekatere prijave, oddane Koordinatorju, že vsebujejo video prilogo⁶ na DVD video nosilcu. Video izdelki, ki dediščinske pojave prikazujejo izčiščeno in brez dodanih avtorskih nanosov, so veliko ustrežnejši za karakteristične prikaze kot močno avtorsko zaznamovani izdelki. Ob priporočilih ponekod navajamo tudi primere manj ustreznih praks in možne rešitve.

Snemanje in montažo načrtujemo z zavedanjem, komu je končni izdelek namenjen, kaj želimo z njim sporočiti, kako dolg bo, kje in kako bo dostopen ali predvajan. Šego bomo verjetno drugače posneli in zmontirali za prikazovanje v lokalni skupnosti ali na lokalni televiziji, in drugače za kratek video prikaz za Register.

Vizualni raziskovalci skušamo dediščino in njene nosilce dokumentirati celovito, v pristnem okolju in s pristnim zvokom. Posnetek delovnega postopka v okolju, kjer ga nosilec tradicionalno izvaja, ima veliko večjo dokumentarno vrednost, kot če posnamemo prikaz iste dejavnosti na folkloristični prireditvi. Ne samo, da se spremenita funkcija in pomen dejavnosti, zamenja se okolje, zabriše se zvočna podoba. Čeprav

⁶ Prijavitelji lahko ob prijavi dodajo eno prilogo v dolžini do 60 minut.

je nosilec dejavnosti isti, se pogosto za »nastop« drugače obleče, morda ne pokaže vseh faz dela in morda svoje delo na željo prirediteljev, obiskovalcev ali televizijskih snemalcev opremi s podrobno razlago.

Nosilce dediščine prikažemo celovito in spoštljivo. Izberemo takega nosilca dejavnosti, ki se strinja s celovitim prikazom (torej dovoli tudi posnetke obraza in telesa, ne samo npr. posnetke rok pri delu). V primeru, da nosilec dediščine na posnetkih ne želi biti prepoznaven, raje izberemo drugega nosilca ali drug medij, npr. fotografijo.

V montaži ohranjamo čisto vizualno pripoved, s klasičnimi ostrimi rezi med kadri. Izogibamo se zastarelim načinom produkcije, ki se zgledujejo po dokumentarnih in etnografskih filmih iz srede 20. stoletja. Tedaj kamera še ni beležila zvoka, zato so v montaži nemi sliki dodali komentar ali glasbo. Še manj primeren produkcijski način je »radio v slikah«, pri katerem najprej posnamejo komentar, potem pa zvočni liniji v montaži dodajajo gibljive ali zamrznjene slike. Neustrezno je tudi z gledovanje po spotovski montaži s kratkimi kadri in z množico posebnih efektov.

Reprezentativni video prikaz za Register ne potrebuje dodanega komentarja v offu⁷, saj je splošen opis s podatki v besedilu o enoti, oba medija pa se na spletni strani dopolnjujeta. V filmu vsaka naknadno dodana zvočna plast delno ali v celoti prekrije značilne naravne zvoke delovnega postopka ali šege in s tem osiromaši sporočilnost. Pogosto se zgodi, da komentar podvaja informacije ali video izdelek preobremeni s podatki. V vizualni etnografiji se je uveljavila praksa, da nujne razlage prinašajo kratki mednapisi na temni podlagi.

Če se odločimo za govorne vsebine, jih odmerimo z občutkom – priporočljivo je, da pokrivajo manj kot tretjino filma. V nekaterih filmih dediščinski pojav razlagajo strokovnjaki ali raziskovalci, ki so posneti v povsem drugem okolju. Pri kratkih reprezentativnih prikazih je bolj prepričljiva razlaga nosilca pojava, posneta v istem kontekstu in istem okolju; taka se tudi bolj organsko vklaplja v celoto.

Tudi dodana glasba je avtorski komentar; v etnografskih filmih in zgoščenih video prikazih za Register raje dvakrat premislimo, preden jo dodamo.

Poleg zmontiranih izdelkov vedno arhiviramo tudi izvorno gradivo. Etnologi opažamo, da nekateri avtorji zmontirajo film, izvorno gradivo pa zaradi varčevanja presnamejo, kar je velika škoda. Izvorno gradivo je lahko dragocen vir podatkov za ljudi na posnetkih in njihove sorodnike, za lokalno skupnost in raziskovalce. Gradivo vsebuje

⁷ To pomeni komentar, ki ga napiše avtor ali strokovnjak in ga prebere napovedovalec, ki ga ne vidimo.

mnoge informacije, ki v kratkem končnem izdelku niso zajete, poleg tega lahko v njem ob novih raziskovalnih vprašanjih odkrijemo podatke, ki jih pri prvih ogledih nismo zaznali. Navsezadnje bodo morda avtorji sami ali kdo drug iz gradiva nekoč zmontirali nove izdelke.

SKLEP

Avdiovizualno dokumentiranje nesnovne kulturne dediščine lahko prispeva k njeni preučeni, ohranjanju in pozitivnemu vrednotenju znotraj lokalne skupnosti, v slovenskem prostoru in tudi širše. Karakteristični video prikazi za Register bodo na dolgi rok dali kakovosten vpogled v nesnovno kulturno dediščino Slovenije. Na spletnih straneh Koordinatorja in ministrstva, pristojnega za kulturo, bodo karakteristični prikazi lahko za mnoge, posebno mlade uporabnike, prvi stik z nesnovno kulturno dediščino.

Opažamo porast zanimanja za snemanje nesnovne kulturne dediščine med samimi nosilci dediščine, kar je dobrodošlo tako zanje kot za stroko. Lokalni snemalci in ljubiteljski etnologi imajo pogosto najboljši dostop do nesnovne kulturne dediščine in njenih nosilcev. Njihovi izdelki lokalni skupnosti prinašajo veselje in ponos, ob upoštevanju zbranih priporočil pa bodo lahko postali tudi karakteristični video prikazi enot v Registru.

Literatura in viri

KRIŽNAR, Naško (1996): *Vizualne raziskave v etnologiji*. Ljubljana: ZRC SAZU.

KRIŽNAR, Naško (2010): Vizualne priloge Registru žive kulturne dediščine. V: *Dnevi etnografskega filma, Ljubljana, 5.–7. maj 2010*. Nadja Valentinčič Furlan ur. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo. Str. 10.

VALENTINČIČ FURLAN, Nadja (2010): Avdiovizualne vsebine na stalni razstavi Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta. *Etnolog* 20, str. 213–238.

VALENTINČIČ FURLAN, Nadja, KUNEJ, Drago (2010): Zvočni in slikovno-zvočni zapisi. V: *Priručnik za nego predmetov kulturne dediščine*. Ana Motnikar ur. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej. Str. 104–113.

Anja Jerin

FOTOGRAFSKO DOKUMENTIRANJE NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE IN IZBOR PRILOG ZA REGISTER

7

Unescova Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, leta 2003 sprejeta na 32. konferenci Unesca v Parizu, opredeljuje nesnovno kulturno dediščino kot »prakse, predstavitve, izraze, znanja, veščine in z njimi povezana orodja, predmete, izdelke in kulturne prostore, ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prepoznava-jo kot del svoje kulturne dediščine« (Zakon o ratifikaciji Konvencije). Vse naštetu so elementi človekovega kulturnega ustvarjanja, s katerimi smo preko različnih medijev posredno ali neposredno v vsakdanjem stiku. Med njimi lahko poudarimo fotografijo, ki je pri dokumentiranju nesnovne kulturne dediščine orodje, s katerim določen trenutek, ki ga izberemo za motiv fotografiranja, danes na zelo enostaven način zabeležimo. Izbrani motiv predstavlja določen izsek iz časa in prostora, ki je kot tak ločen od toka življenja. Prav ta lastnost fotografije je ključnega pomena pri fotografiranju nesnovne kulturne dediščine, ki se s časom stalno spreminja in pridobiva nove in nove oblike. Njena »živost« pa je tista, ki jo ohranja v času in ji omogoča obstoj skozi več generacij.

Vzpostavitev Registra žive kulturne dediščine (v nadaljevanju Register) pomeni pripravo seznama tistih pojavov nesnovne kulturne dediščine na Slovenskem, ki imajo svoj izvor v preteklosti in so s svojo sodobno obliko prisotni v današnjem času. Del Registra so tudi fotografije posameznih enot nesnovne kulturne dediščine in njenih nosilcev, ki morajo kar najbolj reprezentativno prikazovati vpisane enote. Pri tem v ospredje stopi dokumentarna vrednost fotografije kot tistega medija, ki nam skuša na kar najbolj resnicoljuben način posredovati informacije o dediščini kot delu našega vsakdana. Njeno »ujetje« na fotografije je pomemben prispevek k njenemu spoznavanju, beleženju in ohranjanju. Nabor do 20 fotografij, ki najbolj celovito predstavljajo posamezno enoto, je obvezni del prijave dokumentacije,¹ ki mora biti predložena Koordinatorju varstva žive kulturne dediščine (v nadaljevanju Koordinator).

Tehnologija nam danes omogoča, da lahko tudi z manj znanja in s cenejšo opremo ustvarimo kakovostne slikovne zapise nesnovne kulturne dediščine. Njena raznoli-

¹ Več informacij o prijavi dokumentaciji in njenih prilogah je na spletni strani Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine.

kost pa nas usmerja v upoštevanje nekaterih napotkov pri dokumentiranju. Na začetku je treba upoštevati razdelitev nesnovne kulturne dediščine na posamezne zvrsti in podzvrsti.² Glede na to razvrščenost moramo določiti tiste elemente nesnovne kulturne dediščine, ki so za njeno celovito predstavitev bistvenega pomena, kakor tudi izbrati način dokumentiranja, s katerim bomo te prvine predstavili kar najbolj reprezentativno. Tako se v določenih primerih fotografija izkaže za povsem zadosten in uporaben medij dokumentiranja, medtem ko določene pojave posameznih zvrsti nesnovne kulturne dediščine težje predstavimo skozi fotografski objektiv.

Ob tem lahko navedem primer fotografiranja pripovedovalca zgodb, ki nas lahko s svojim znanjem pripovedovanja pravljic povsem očara, kar težko ujamemo na fotografijo. Z njo lahko ovekovečimo kvečjemu pripovedovalca kot nosilca, ki bo vpisan v Register, težje pa s takšno fotografijo prikažemo njegovo znanje pripovedovanja pravljic. V takšnih primerih je za predstavitev bolj smiselno uporabiti drug medij dokumentiranja, npr. video ali avdio posnetek. Ker pa so obvezni del prijavnice dokumentacije enote nesnovne kulturne dediščine prav fotografije, je treba tudi k tovrstnim enotam dodati kar najbolj opisne posnetke.

S fotografije je težko razbrati, da fotografirani pripoveduje pravljice.
(Foto: Milko Matičetov, Soča, 1952, Dokumentacija SEM)

² Glej članek Adele Pukl (v pričujoči publikaciji): Nosilci in Register žive kulturne dediščine, str. 30.

Nesnovno kulturno dediščino, ki obsega znanja in veščine izdelovanja določenega izdelka, je za potrebe priprave prijavnne dokumentacije treba dokumentirati s pomočjo fotografije, s katero lahko zaobjamemo celoten postopek izdelave oz. priprave izdelka. Pri tem je pomembno, da se pri fotografiranju osredotočimo na prikaz samega postopka oz. njegovih faz, zabeležiti pa moramo tudi končno obliko izdelka oz. produkta. Podobne usmeritve je priporočljivo upoštevati tudi pri fotografiranju različnih dogodkov, šeg in navad, ki so predmet vpisa v Register.

Peka poprtnika. (Foto: Marija Jagodic, Poljane pri Žužemberku, 1957, Dokumentacija SEM)

Pri pripravi fotografskega gradiva kot priloge za vpis v Register je treba upoštevati temeljne napotke za oblikovanje fotografij. V kolikor prijavnne dokumentaciji prilagamo fotografije, posnete z digitalnim fotoaparatom, te ni treba posebej obdelati. Karakteristične fotografije posameznih enot nesnovne kulturne dediščine naj bodo po možnosti v ležečem formatu. Ločljivost tovrstnih posnetkov naj bo vsaj 600 dpi za velikost 9 x 12 cm, kar izraženo v dimenziji slikovnih pik pomeni vsaj 2835 x 2126.

Vsaka fotografija, ki je priložena prijavi enote nesnovne kulturne dediščine, mora biti opremljena z naslednjimi podatki: z naslovom fotografije, s krajem in časom fotografiranja, z avtorjem oz. virom fotografije. Ob tem je treba pridobiti tudi podpis avtorja fotografij, s katerim se ta strinja, da priloženo fotografsko gradivo postane del dokumentacije Koordinatorja. Koordinator lahko gradivo uporablja v namene promocije enote nesnovne kulturne dediščine in Registra. Vsaka drugačna raba gradiva mora biti predmet novega dogovora med avtorjem fotografij in Koordinatorjem.³

³ Navodila za pripravo fotografij so navedena na koncu prijavnega obrazca, ki je dostopen na spletni strani Koordinatorja (<http://www.nesovnadediscina.si/dokumenti>).

Fotografije, ki jih priložimo prijavnici dokumentaciji enote nesnovne kulturne dediščine, morajo biti poslani Koordinatorju⁴ skupaj s prijavnim obrazcem ter z drugimi neobveznimi prilogami.⁵ Slikovni zapisi, ki so v digitalni obliki, morajo biti shranjeni na CD-ju. V kolikor pa prijavi priložimo fotografije, ki so nastale v analogni tehniki, jih bo Koordinator za svoje potrebe digitaliziral in jih na željo prijavitelja enote nesnovne kulturne dediščine ali avtorja fotografij tudi vrnil.

V nadaljevanju postopka vpisa enote nesnovne kulturne dediščine, ki jo Delovna skupina Koordinatorja potrdi kot primerno za vpis v Register, Koordinator izbere najbolj opisne slikovne zapise posamezne enote, ki so kot del predloga enote ob vpisu v Register predloženi za kulturo pristojnemu ministrstvu. Ob tem kontaktira avtorja fotografij, da izpolni in podpiše izjavo, ki za izbrane karakteristične prikaze ureja avtorske pravice.⁶ S podpisom izjave avtor potrjuje, da je edini imetnik avtorskih pravic za navedene fotografije. Prav tako se odpoveduje materialnim avtorskim pravicam brez časovnih in krajevnih omejitev, medtem ko mu moralne avtorske pravice ostanejo.⁷

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02_00007.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:
Miha Špiček, 2009

Karakteristični prikaz k enoti Drežniški in Ravenski pust. Avtor fotografije (Miha Špiček) in letnica fotografiranja (2009) sta navedena ob fotografiji na levi strani.

Fotografije so v primeru slovenskega seznama prvin nesnovne kulturne dediščine viri informacij o izročilu, znanju in vedenju, ki se je v času v različnih oblikah ohranilo do danes. Pomembnost fotografiranja nesnovne kulturne dediščine, s katero se srečujemo, se kaže predvsem v njenem podrobnejšem spoznavanju, ohranjanju kot tudi njenem beleženju. Kakor je Register prvi korak k dolgoročnemu evidentiranju in varovanju ne-

⁴ Naslov Koordinatorja: Koordinator varstva žive kulturne dediščine, Slovenski etnografski muzej, Metelkova 2, 1000 Ljubljana.

⁵ Druge priloge, ki so lahko priložene prijavnici dokumentaciji: avdio posnetki, video posnetki, časopisni članki in fotokopije besedil o enoti nesnovne kulturne dediščine ipd.

⁶ Avtorske pravice ureja Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 21/1995).

⁷ Moralne avtorske pravice uporabniku gradiva (v tem primeru Koordinatorju in upravljavcu Registra) nalagajo ustrezno jasno razvidno navajanje avtorstva fotografij.

snovne kulturne dediščine, tako lahko na fotografiranje gledamo kot na pomembno metodo njenega beleženja, ki nam posamezne elemente te dediščine ohranja v času in prostoru.

Viri

Register žive kulturne dediščine.

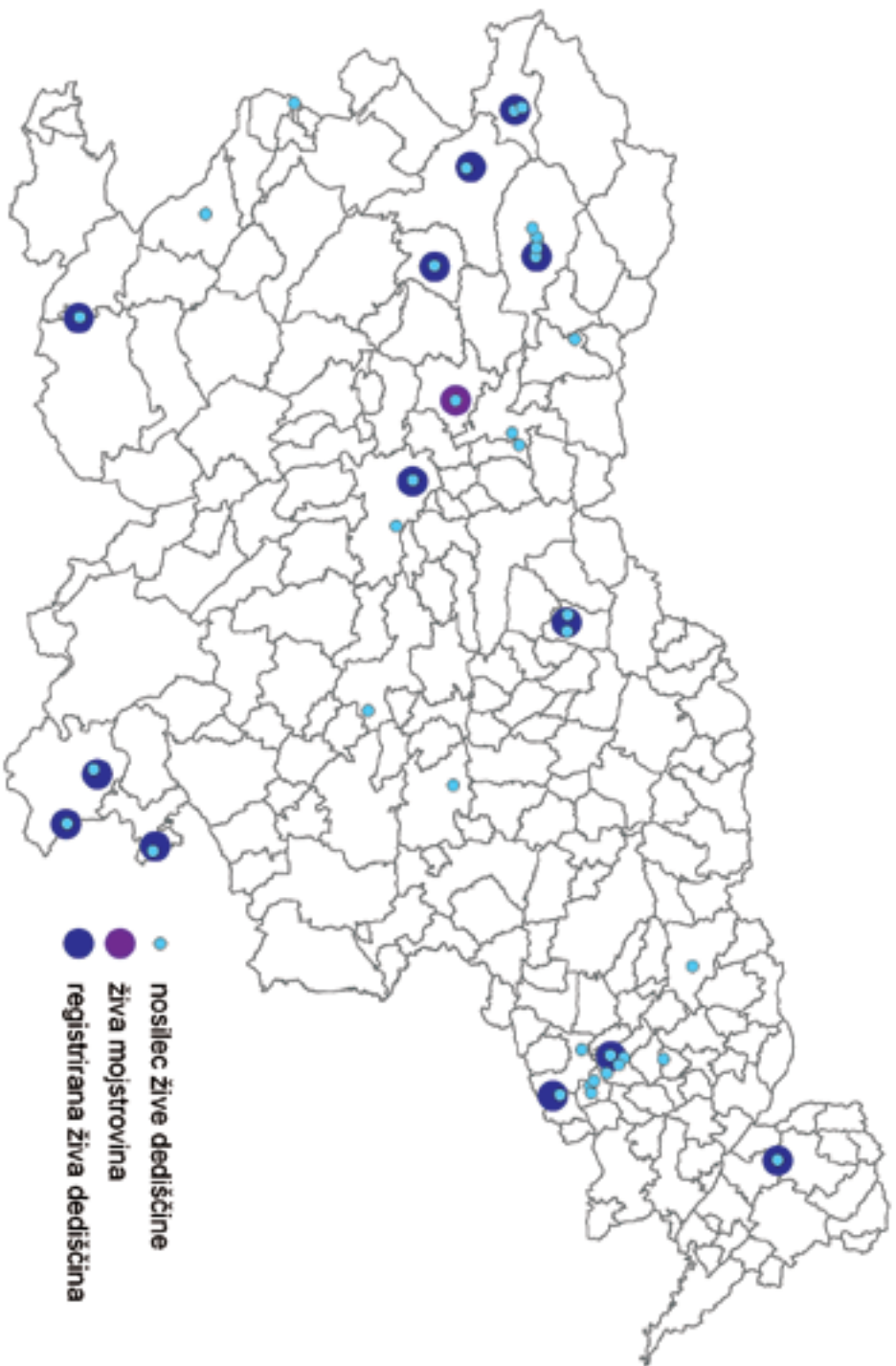
<http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/Kulturna_dediscina/REGISTER/RZD/Rzd-02_00007.pdf> [24.9.2012].

Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 21/1995).

<<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199521&stevilka=958>> [7.11.2012].

Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (Uradni list RS-MP, št. 1/2008).

<<http://pisrs.si/Predpis.aspx?id=ZAKO5016&pogled=osnovni>> [29.8.2012].

Karta enot in nosilcev vpisanih v Register žive kulturne dediščine do konca leta 2012. (Register žive kulturne dediščine; 20. 12. 2012)

SEZNAM VPISANIH ENOT V REGISTER ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE DO KONCA LETA 2012

8

Izdelovanje papirnatih rož

Izdelovanje papirnatih rož je veččrna oblikovanja različnih vrst papirja v dovršeno izdelane predmete, ki posnemajo naravno podobo rož in rastlinja in se uporabljajo ob različnih priložnostih, največkrat povezanih z obredi prehoda in praznovanji.

Foto: Miha Špiček, 2010.

Nosilke:

Marija Rizman, Markovci
Marija Janžekovič, Markovci
Milena Zelenik, Destrnik
Marica Lesjak, Laško

Obhodi kurentov

Obhodi kurentov so pustna šega in prireditev na Ptujskem in Dravskem polju, v Halozah in Slovenskih goricah. Kurent je najbolj množičen tradicionalen pustni lik, ki po ljudskem verovanju preganja zimo in vabi v deželo pomlad.

Foto: Andrej Brence, 2010.

Nosilci:

Folklorno društvo Lancova vas, sekcija Koranti
Kulturno društvo folklornih dejavnosti korant Spuhlja
Turistično društvo občine Markovci
Društvo kurenti Center Ptuj
Kulturno društvo Rogoznica, sekcija koranti Rogoznica
Etnografsko društvo Kurent

Obhodi pustnih oračev

Obhodi pustnih oračev so obhodna šega v severovzhodni Sloveniji. Pustni orači s plesom kurentov, šalami, z norčijami, glasbo, obrednim oranjem in s starim ritualnim voščilom voščijo domačinom zdravje in bogat pridelek.

Foto: Miran Kranjc, 2004.

Nosilec:

Orači Okič, Etnografsko društvo Orači Okič

Cerkljanska laufarija

Laufarija je pustna prireditev v Cerknem, na kateri sodelujejo liki laufarjev z značilnimi lesenimi naličji. Obsega koledovanje, nedeljski sprevod po ulicah in branje obtožnice pustu ter iskanje lesenega kladiva in usmrnitev pusta v torek.

Foto: Miha Špiček, 2009.

Nosilec:

Društvo Laufarija Cerkno

Borovo gostüvanje

Borovo gostüvanje je za Prekmurje značilna pustna šega in prireditev. V uprizoritvi simbolične poroke z borom se prepletajo ženitovanjske in pustne šege. Prvotno so borovo gostüvanje izvajali le v vaseh, kjer v predpustnem času ni bilo nobene poroke.

Foto: Mojca Ravnik, 2002.

Nosilec:

Prostovoljno gasilsko društvo Predanovci

Škofjeloški pasijon

Škofjeloški pasijon je spokorniška pasijonska procesija po besedilu patra Romualda Marušiča iz leta 1721, ki se uprizarja v velikonočnem času v Škofji Loki.

Foto: Jure Nastran, 1999.

Nosilec:

Občina Škofja Loka

Škoromatija

Škoromatija je pustna šega na južnem obrobju Brkinov in Podgrajsko-Matarskem podolju. Na pustno soboto ali nedeljo škoromati pobirajo darove po hišah, na pepelnično sredo pa pusta pokopljejo ali zažgejo.

Foto: Miha Špiček, 2010.

Nosilec:

Hrušiški škoromati, Kulturno društvo Hrušica

Pisanje pirhov ob prazniku šempav

Pisanje pirhov ob prazniku šempav poteka vsako prvo nedeljo v maju, ko se ženske iz Poljubinja in okolice zberejo in z rdečo barvo barvajo ter z različnimi motivi in verzi popišejo kuhana jajca. Njihova posebnost je izdelava zunaj velikonočnega časa.

Foto: Matjaž Krivec, 2010.

Nosilke:

Danica Krivec s skupino žensk iz vasi Poljubinj

Drežniški in Ravenski pust

Drežniški in Ravenski pust sta šegi in prireditvi v Drežnici ter Drežniških Ravnah, na Jezercih in v Magozdu. Značilni liki so ta grdi, ki lovijo in s pepelom oprahujejo mladež, ter ta lepi, ki obiskujejo domove, kjer dobijo darove in zaplešejo.

Foto: Miha Špiček, 2009.

Nosilca:

Drežniška fantovščina

Fantovščina (fantovska skupnost) Ravenskega pusta

Izdelovanje klobukov iz kostanjevega listja

Klobuk iz kostanjevega listja je rokodelski izdelek izpod rok spretnih izdelovalcev, narejen iz povsem naravnih materialov, prvotno namenjen nošnji v poletnih mesecih na paši.

Foto: Anita Matkovič, 2011.

Nosilec:

Martin Matkovič, Črnomelj

Velikonočne igre s pirhi

Igre s pirhi so del velikonočnih šeg in jih izvajajo na velikonočno nedeljo ali ponedeljek. Najbolj znane so trkanje, trkljanje in ciljanje pirhov. V 90. letih 20. stoletja so v številnih krajih Slovenije ponovno oživili predvsem ciljanje pirhov.

Foto: Sonja Cijan, 2011.

Nosilec:

Odbor za tradicionalno ciljanje pirhov, Krajevna skupnost Miren

Otepanje v Bohinju

Otepanje je šega, ki jo pred novim letom izvajajo maskirani koledniki otepopci v vaseh Zgornje Bohinjske doline. Obiščejo vse hiše v vasi in voščijo srečno novo leto, družine pa jih obdarujejo.

Foto: Tatjana Dolžan Eržen, 2011.

Nosilci:

Neformalno organizirana fantovska skupnost, Jereka

Neformalno organizirana fantovska skupnost, Srednja vas v Bohinju

Neformalno organizirana fantovska skupnost, Studor

Neformalno organizirana fantovska skupnost, Stara Fužina

Neformalno organizirana fantovska skupnost, Bohinjska Češnjica

Tradicionalno izdelovanje kranjskih klobas

Izdelovanje kranjskih klobas izvira iz kulturne dediščine kolin. Njihova dokumentirana geografska opredelitev sega v drugo polovico 19. stol. in pomeni klobaso s Kranjskega na območju celotne habsburške monarhije kot tudi drugod po Evropi in v svetu.

Foto: Petra Mrak, 2012.

Nosilci:

Arvaj Anton, s.p. - mesarija, Britof, Kranj

Mesarija Mlinarič, d.o.o., Lesce

Čadež, mesarstvo, trgovina in gostinstvo, d.o.o., Visoko

Košaki TMI d.d., Maribor

Kras, d.d., Šepulje

Mesnine Dežele Kranjske, d.d., Ljubljana

Meso Kamnik d.d., Kamnik

Celjske mesnine d.d., Celje

Panvita Mir d.d., Gornja Radgona

Kodila d.o.o., Markišavci

Mesarstvo Podobnik d.o.o., Čeplez

Izdelovanje ljubenskih potic

Ljubenske potice so cvetnonedeljske butare, značilne za Ljubno ob Savinji in okoliške kraje. Izdelane so iz naravnih materialov, njihova posebnost so unikatne figuralne oblike. Na cvetno nedeljo jih družine nesejo blagoslovit v cerkev.

Foto: Sebastjan Weber, 2010.

Nosilca:

Jože Hudej, Ter
Alojz Atelšek, Savina

Izdelovanje belokranjskih pisanic

Belokranjske pisanice so pobarvana in v batik tehniki z značilno ornamentiko okrašena velikonočna jajca. Do danes so se ohranile le še v Adlešičih in okolici, kjer jih kot turistične spominke in priložnostna darila izdelujejo vse leto.

Foto: Siniša Borovičanin, 2010.

Nosilka:

Nada Cvitkovič, Adlešiči

Oglarstvo

Oglarstvo je dejavnost gozdnega gospodarstva, ki obsega pridobivanje lesnega oglja in z njim povezane posebne veščine in znanja priprave lesnih kop ter tehnike pridobivanja oglja.

Foto: Gašper Kleč, 2012.

Nosilec:

Neformalno združenje oglarjev, Dol pri Litiji

Posavsko štehvanje

Posavsko štehvanje je konjeniška igra in prireditev, na kateri jezdeci med dirom s kovinskim kijem razbijajo na drog nasajen lesen sodček. Štehvanje vsako leto organizirajo v Savljah, eni od nekdanjih vasi ljubljanskega Posavja.

Foto: Nena Židov, 2007.

Nosilec:

Kmečka strojna skupnost Savlje – Kleče, Ljubljana

Soseska Drašiči

Soseska Drašiči je poseben način povezovanja vaščanov v vaški skupnosti. Je oblika vaške samouprave, ki temelji na skupnem gospodarskem in družbenem interesu kmečkih gospodarjev pri urejanju zadev, pomembnih za celotno vaško skupnost.

Foto: Andrej Dular, 1992.

Nosilec:

Vaška skupnost Drašiči

Register žive kulturne dediščine je dostopen na naslednji spletni strani:

http://www.mizks.gov.si/si/storitve/kultura/razvidi_evidence_in_registri/register_zive_kulturne_dediscine/seznam_registriranih_enot_zive_kulturne_dediscine/

9 PRILOGI

9.1 PRIMER IZPOLNJENEGA PRIJAVNEGA OBRAZCA ZA
VPIS V REGISTER ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE

9.2 PRIMER VPISA V REGISTER ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE

Koordinator varstva žive kulturne dediščine
Slovenski etnografski muzej
Metelkova 2
1000 Ljubljana

Besedila prijavnega obrazca enote nesnovne kulturne dediščine niso avtorska besedila. Koordinator varstva žive kulturne dediščine si pridržuje pravico do preoblikovanja besedila za potrebe Registra žive kulturne dediščine in postopkov varstva žive kulturne dediščine.

PRIJAVNI OBRAZEC ENOTE NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE

Natančna navodila za izpolnjevanje so napisana na koncu obrazca.

1. Ime enote

Soseska Drašiči

2. Sinonim imena

Vaška skupnost Drašiči

3. Zvrst (izpolni Koordinator varstva žive kulturne dediščine)

/

4. Podzvrst (izpolni Koordinator varstva žive kulturne dediščine)

/

5. Lokacija, naselje

Soseska Drašiči v Beli krajini združuje posamezne gospodarje (vinogradnike) iz vasi Drašiči, Krmačina in Železniki. Člani soseske so tudi člani soseske zidanice, ki stoji sredi vasi Drašiči, in sicer na najnižji točki med zgornjim delom Drašičev, ki se imenujejo Gorenci, in spodnjim delom, ki mu domačini rečejo Dolenci.

6. Prostor ali območje

Severovzhodna Bela krajina – občina Metlika

7. Kratka predstavitev dediščine (največ 255 znakov s presledki)

Soseska Drašiči je poseben način povezovanja vaščanov v vaški skupnosti ali srenji. Je oblika vaše samouprave, ki temelji na skupnem ekonomskem interesu kmečkih gospodarjev (vinogradnikov) glede urejanja vprašanj, pomembnih za celotno vaško skupnost.

8. Nosilec/izvajalec izročila, znanja ali dejavnosti

Ime in priimek/naziv

Člani soseske zidanice (člani soseske Drašiči) iz vasi Drašiči, Krmačina in Železniki
predstavnik: Jože Stariha - predsednik upravnega odbora

Funkcija v okviru prijavljene dediščine

Predsednik upravnega odbora in šekutor

Naslov

Drašiči 46, 8330 Metlika

Telefon/fax

+386 41 753 017

E-pošta

/

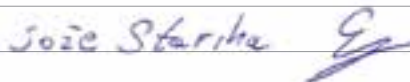
Spletna stran

<http://www.soseskadrasici.net/>

Spodaj podpisani nosilec/izvajalec, predstavnik nosilcev/izvajalcev izročila, znanja ali dejavnosti soglašam, da sem kot nosilec/izvajalec izročila, znanja ali dejavnosti vpisan v Register žive kulturne dediščine.

Podpis

Jože Stariha

9. Opis

a) Strokovno in primerno podroben opis predlagane enote, razvoj in spremembe do danes, čas dogajanja, opis delovne tehnike, če gre za obrt (največ 2 strani).

Splošna predstavitev in umestitev

Soseska je posebna oblika vaške samouprave, ki temelji na skupnem ekonomskem interesu gospodarjev ene ali več vasi. Je tudi skupnost vaščanov, ki se čutijo povezane okrog iste podružnične cerkve. V Beli krajini, kjer je bilo več takšnih skupnosti, so ponekod soseske, danes bi jih imenovali vaške skupnosti, imele svojo zemljo, vzdrževale in skrbele so za podružnične cerkve in kapelice, v svoji lasti in upravljanju pa so imele tudi tako imenovane soseske (vaške ali cerkvene) zidanice. Prav skozi obstoj in delovanje soseskih zidanic lahko spremljamo delovanje soseske samouprave vse do današnjih dni.

Kdaj naj bi nastale soseske zidanice v Beli krajini, ni znano. Zgodovinar Žontar postavlja njihovo delovanje v 17. stoletje, obstajale pa naj bi le pri podružničnih cerkvah. V teh zidanicah so hranili med člani soseske nabrano vino in ponekod tudi žito, to pa so nato posojali vaščanom in ga tudi prodajali. Vinski in žitni dolg so zarezovali na rovaše, pozneje pa zapisovali v dolžniške knjige. Ob vračilu dolga so pobirali vinske in žitne obresti, ki so bile 50-odstotne (npr. za izposojeni firkelj vina je bilo treba vrniti poldrugi firkelj) in v naravi. Vaščani so si večinoma izposojali vino v soseski zidnici, ko jim ga je zmanjkalo v lastni kleti. To pa je bilo skorajda vedno spomladi ali ob poletnih kmečkih opravilih. Svoj dolg so vračali kmalu po trgatvi, ko mošt še ni postal vino, in po žetvi, ko je bilo žito v kaščah. Poslovanje v zidanicah sta vodila dva od članov soseske izvoljena moža (šekutorja, ključarja), ki sta tudi skrbela za skupno premoženje, izdajanje vina in pobiranje vinskega ali žitnega dolga; sklicevala pa sta tudi ljudi na sestanke, skupno delo itd.

Sestanki članov soseske so bili lahko večkrat letno, če so se morali skupaj odločati o npr. večjih popravilih podružnične cerkve ali zidanice, o večjih nujnih nakupih itd. Točno določen je bil le glavni letni sestanek soseske, ki so ga imenovali preprosto sosedska ali račun. Bil je navadno v nedeljo ali na god podružničnega patrona. Na njem so delali

letni obračun, sprejemali nove člane, določali višino prikupnine novih članov, volili mežnarja podružne cerkve in šekutorja. V Drašičih je še danes letni sestanek soseske na belo nedeljo, to je nedeljo po veliki noči. Na sestankih so se člani soseske dogovarjali o pravicah in dolžnostih vaščanov, skupnih delih, kot so bila npr. čiščenje vaških kalov, popravila poti, nadalje o čistilnih in drugih delih v soseski lozi (gozdu), na njivi ali v vinogradu. Pomembno skupno delo je bilo tudi delo ob pogrebih (kopanje jame, nošenje mrliča). O teh delih je vaščane obveščal mežnar, ki je tudi vodil evidenco prisotnih članov na teh skupnih akcijah.

Za delovanje soseske so bila pomembna tudi finančna sredstva. Glavni dohodek soseske je prinašala prodaja soseskega vina, ki so ga prodajali tudi trgovcem in gostilničarjem. Nekaj denarja je soseska dobila od prodaje lesa, poljskih pridelkov (če je soseska imela gozd ali njivo), paše in prodaje kalovine (blata iz kalov, ki so ga uporabljali kot gnojilo na njivah in v vinogradih), prikupnine k soseski in milodarov v cerkvi in kapelici. Soseska je imela tudi vrsto izdatkov, npr. za popravila zidanice, vinskega posodja in orodja, za davek na skupna zemljišča in zavarovalnino za zidanico. Veliko stroškov je bilo s cerkvijo, saj je bila skrb za njeno vzdrževanje naložena soseski in ne župniku, pod katerega župnijo je spadala podružnična cerkev. Tako so soseski denar porabili za vzdrževanje cerkvene strehe, nakup sveč in petroleja, razna popravila cerkvene opreme, paramentov in cerkvene ure, pozneje za stroške za električno razsvetljavo cerkve. Izdatki so bili še za zaobljubne maše, za krste umrlih članov, nabavo orodja in mrtvaškega voza. Nasploh so soseske finančno podpirale gasilska društva, sofinancirale obnovo gasilskih in združnih domov, elektrifikacijo vasi itd. Pri večjih izdatkih (popravilo cerkve, nabava zvona) so člani soseske naredili zlúgo, zložili (zbrali) so denar.

Delovanje sosesk, tudi tiste v Drašičih, je temeljilo na nenapisanih, iz roda v rod podedovanih pravilih, zato so bili za starejša obdobja dokumenti, ki bi prikazovali njihovo delovanje, zelo redki.

Organiziranost in delovanje sosesk se ni veliko spreminjalo. Šele trtna uš, ki je v zadnji četrtini 19. stoletja uničila belokranjske vinograde, je povzročila, da so prenehale delovati tudi marsikatero soseske zidanice. Vendar so na severovzhodnem delu Bele krajine soseske zidanice po drugi vojni ponovno zaživele in se ohranile celo do konca 60. let 20. stoletja. Pojav industrije in z njim povezano zaposlovanje kmečkega prebivalstva pa je njihov zaton znatno pospešil. Soseska Drašiči je edina soseska v

Beli krajini, ki ji je uspelo brez prekinitve ohraniti vaško zidanico in nekatere starejše oblike delovanja vse do današnjih dni.

Predstavitev soseske Drašiči

Soseska Drašiči je združevala gospodarje Drašičev in vasi Krmačina. Ko je pred prvo svetovno vojno zamrlo delovanje soseske Vidošiči, kamor je spadala tudi vas Železniki, so se nekateri njeni člani priključili soseski. Danes združuje soseska Drašiči 54 gospodarjev iz vasi Drašiči, Krmačina in Železniki.

Delovanje drašiške soseske in njene vinske kleti se tudi vsa leta po drugi svetovni vojni ni prekinilo. Čeprav njenemu delovanju nova oblast ni bila naklonjena, so člani soseske Drašiči še naprej delovali po starih, nenapisanih pravilih. Nekaj povojnih let so morali sosesko vino hraniti celo v zasebnih kletih drašiških gospodarjev. Stavbo soseske zidanice sta namreč v nadstropju zasedali šola in učiteljsko stanovanje, ki jima je v kletnih prostorih pripadala klet in drvarnica. Vendar se je z leti sosesko vino vrnilo v nekdanjo sosesko klet. Sredi 50. let 20. stoletja so začeli ponovno pisati zapisnike sej soseske Drašiči, to je sej upravnega odbora soseske, in zapisnike soseskinih občnih zborov na belo nedeljo. Omislili so si tudi svoj žig, s katerim so potrjevali zapisnike. Zaradi uničenih dokumentov med drugo svetovno vojno so leta 1965 po spominu in tradiciji delovanja vaške skupnosti zapisali pravila drašiške soseske, ki so jih poimenovali Pravila vaške skupnosti Drašiči, in jih 25. aprila istega leta sprejeli na letnem občnem zboru soseske. S temi pravili je bila soseska Drašiči tudi formalno organizirana kot društvo.

Vendar namen soseskega delovanja ni več izključno medsebojna pomoč vaščanov v stiski in nesreči ter združevanje ob nujnem skupnem delu. Čas po drugi svetovni vojni je tudi v drašiško vaško skupnost prinesel spremembe in splošni napredek. Možnost zaposlovanja v industriji v bližnji Metliki in v drugih, zlasti obrtnih dejavnostih, je prinesla posameznikom in družinam samostojnost in finančno neodvisnost. Sodobna komunikacijska in prevozna sredstva ter delovni stroji pa so dotlej močneje povezana kmečka gospodarstva medsebojno odtujili, saj so postala samostojnejša. Tako je zamrlo skupno delo ob urejanju vaških kalov in skupnih poti, tudi pogrebe vaščanov že več kot desetletje ureja

pogrebno podjetje iz Metlike.

V zadnjih štirih desetletjih je postalo delovanje soseske bolj raznovrstno, razvejano in prepleteno z drugimi oblikami organiziranja vaške skupnosti, zlasti z aktivnostmi gasilcev, vaškega kulturnega društva in krajevne skupnosti. Vendar se je stara oblika soseske ohranila in še vedno deluje avtonomno. V današnji čas so se prenesle starejše oblike njenega delovanja in organiziranosti zlasti pri upravljanju soseske zidanice in podružnične cerkve sv. Petra. Soseska zidanica je tako še naprej pomemben vir pridobivanja finančnih sredstev za skupne vaške potrebe.

Skladno s tradicijo pa soseska med svojimi člani že vrsto let zbira za gasilce vino in ga hrani v soseski kleti, z njegovo prodajo na vaških veselicah pa gasilsko društvo deloma pokrije stroške svojega delovanja. Ker je drašiška cerkev podružnica metliške župnije, zbira soseska med svojimi člani tudi prostovoljno vinsko biro za metliškega župnika, ki mu (po običaju) ta vsakoletni vinski prispevek po martinovem pripeljejo kar v župnišče. Člani kulturnega društva Rovaš že vrsto let na svojih nastopih po domovini in tujini promovirajo delovanje soseske zidanice in tako povečujejo turistični obisk Drašičev in soseske kleti. Ta prepletenost soseskega in društvenega delovanja je za vaščane samoumevna, saj so tudi člani teh združenj povečini eni in isti ljudje.

Soseska Drašiči je v zadnjem desetletju poskrbela za temeljito zunanjo in notranjo obnovo podružnične cerkve. Leta 1999 pa so obnovili tudi stavbo in okolico soseske kleti. V njej že nekaj let prikazujejo turističnim skupinam delovanje edine še žive »banke« v Beli krajini – izposojevalnice skupnega, soseskega vina – in jim hkrati ponujajo v pokušino in nakup vino, ki ga je pridelalo 54 gospodarjev, vinogradnikov in članov soseske. Svoje delovanje oglašujejo na spletnih straneh, turistično ponudbo pa so razširili še z drugimi kulturno-zabavnimi prireditvami. Vsako leto januarja organizirajo ocenjevanje vin, avgusta likovno kolonijo, prvo soboto po sv. Martinu pa Pohod po poteh soseske zidanice.

Prireditve in dejavnosti, ki jih v zadnjih dveh desetletjih pripravlja soseska, občasno spremljajo tudi lokalni radio, televizija in regionalni časopisi.

b) Natančen opis prostora

Soseska Drašiči deluje na območju vasi, od koder so njeni člani. Ti se združujejo okrog soseske kleti in podružnične cerkve sv. Petra, ki sta locirani v središču vasi Drašiči.

c) Datacija

Čas nastanka ni znan, verjetno pa je soseska Drašiči s sosesko zidanico (tako kot druge soseske v Beli krajini) nastala v času od 17. stoletja naprej.

d) Opis načinov prenašanja znanja in učenja dediščine.

Dediščina se prenaša od člana do člana soseske in iz roda v rod z zgle- dom in s prevzemom pravil delovanja soseske, ki so od srede 60. let 20. stoletja tudi zapisana. Mlajši člani soseske pri določeni starosti in prevzemu odgovornosti v posameznem gospodarstvu prevzemajo kot člani soseske tudi njena pravila. S članstvom in z izvolitvijo v določeno funkcijo v soseski se tudi obvežejo delovati po njenih pravilih.

e) Ocena možnih pozitivnih ali negativnih vplivov na ohranitev, stopnja ogroženosti, predlog načina varovanja.

Soseska Drašiči s svojim delovanjem pozitivno vpliva na povezanost posameznih članov skupnosti. Uspešno združuje stare in sodobne načine medčloveškega delovnega in prazničnega povezovanja ter sodelovanja. Prav zaradi te prilagodljivosti in naslanjanja na tradicionalne vrednote vaške samouprave njen obstoj tudi v sodobnosti ni problematičen.

f) Mesto in vloga dediščine v sodobnosti in predvidena vloga v prihodnosti (npr. turizem, gospodarstvo, šolstvo itd.).

Soseska Drašiči je šolski primer uspešnega medsebojnega povezovanja članov vaške skupnosti v sodobnosti. Upošteva in združuje tradicionalne oblike povezovanja (sosesko) z novimi oblikami (krajevna skupnost, društva) in jih hkrati prilagaja družbenoekonomskim spremembam. Prav promoviranje soseske zidanice in njenega delovanja ter drugih dejavnosti, ki so jih člani soseske razvili v zadnjih desetletjih, je znatno prispevalo k turistični ponudbi Drašičev in sosednjih vasi. Ta dejavnost pa ima tudi blagodejni ekonomski učinek.

10. Utemeljitev prijave

Soseska Drašiči predstavlja danes posebno obliko organiziranosti vaške skupnosti, ki temelji na starejših, tradicionalnih načinih delovanja vaške samouprave in hkrati v svoje delo uvaja tudi času in načinu življenja prilagojene sodobne oblike in vsebine povezovanja vaščanov.

11. Bibliografija in filmografija

Bibliografija:

Dular, Jože: Soseske zidanice v vzhodni Beli krajini. *Slovenski etnograf* XVI–XVII (1963–1964), 1964, str. 35–54.

Dular, Andrej. Nekaj na novo odkritih pisnih dokumentov soseske Drašiči v Beli krajini. *Kronika* 58, (2010), št. 3, str. 893–904.

Vilfan, Sergij: *Pravna zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Slovenska matica, 1961.

Vilfan, Sergij: Soseske in druge podeželske skupnosti. *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog – Družbena razmerja in gibanja*, 2. zv. Ljubljana: DZS, 1980, str. 10–58.

Žontar, Josip: Soseski (cerkveni) »hisi« v Beli krajini. *Slovenski etnograf* 10 (1957), 1957, str. 77–78.

Filmografija:

Dular, Andrej. *Pobiranje kalanture: Drašiči, oktober 1992*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2008. 1 video DVD (8 min), barve, zvok.

Ljubič, Milan. *Soseska: Drašiči, 1976*. Ljubljana: Viba film, 1976. Dokumentarni film 35 mm (350 m), barve, zvok.

12. Priloge

Spodaj podpisani avtorji in producenti soglašam/o, da video, fotografske in avdio priloge postanejo del dokumentacije Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine, ki si pridržuje pravico do uporabe gradiva v sklopu Registra žive kulturne dediščine, za njegovo promocijo in v znanstvenoraziskovalne namene. Video, fotografske in avdio priloge so proste vseh materialnih avtorskih pravic v zgoraj navedene namene, za vsako uporabo v drugačne namene pa je potreben nov dogovor.

Video

/

Kraj, datum, podpis avtorja/ avtorjev in producenta

/

Fotografije

Fotografija št. 1.: Soseska zidanica in podružnična cerkev sv. Petra v Drašičih, Drašiči, 2010, mag. Andrej Dular.

Fotografija št. 2.: Zbiranje vinskega mošta v drašičkih vinogradih, Drašiči, 1992, mag. Andrej Dular.

Kraj, datum, podpis avtorja/avtorjev

Ljubljana, 5.9.2012

Avdio

/

Kraj, datum, podpis avtorja/avtorjev in producenta

/

13. Povezave na zbirke

Register nepremične kulturne dediščine, cerkev sv. Petra v Draščih
(EŠD 2029)

Register nepremične kulturne dediščine, Drašiči – Vaško jedro
(EŠD 20829)

Register premične dediščine Slovenskega etnografskega muzeja

Register premične dediščine Belokranjskega muzeja Metlika

14. Podatki o predlagatelju

Ime in priimek/naziv

Mag. Andrej Dular

Odgovorna oseba, če gre za organizacijo

Dr. Bojana Rogelj Škafar

Naslov

Slovenski etnografski muzej, Metelkova 2, 1000 Ljubljana

Telefon/fax

01/3008-700

E-pošta

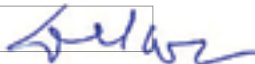
etnomuz@etno-muzej.si

Spletna stran

<http://www.etno-muzej.si>

Kraj, datum, podpis predlagatelja

Ljubljana, 5.9.2012

15. Datum predloga

5.9.2012

Priloga: Rzd-01-12-00022-01

Datum: 7.12.2012

opis enote žive kulturne dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE

EID: **2-00017**

Ime enote: **Soseska Drašiči**

Sinonimi imena enote:

Vaška skupnost Drašiči

2. OPIS ENOTE DEDIŠČINE

Zvrst dediščine: **gospodarska znanja in veščine**

Podzvrsti:

kmetijstvo, delovne šege, pravne šege

Tipološka gesla:

vaška skupnost, gospodarjenje s skupno lastnino, ljudsko pravo

Kratek opis:

Soseska Drašiči je poseben način povezovanja vaščanov v vaški skupnosti. Je oblika vaške samouprave, ki temelji na skupnem gospodarskem in družbenem interesu kmečkih gospodarjev pri urejanju zadev, pomembnih za celotno vaško skupnost Drašiči.

Opis:

Soseska Drašiči je skupnost 54 gospodarjev in njihovih družinskih članov iz vasi Drašiči, Krmačina in Železniki, ki jih združuje skupni gospodarski interes pri upravljanju soseske zidanice, urejanju in vzdrževanju drašiške podružnične cerkve in kapelic, vzdrževanju vaških poti, izrabi skupne zemlje itd. Je tudi skupnost ljudi, ki so občestveno povezani s podružnično cerkvijo sv. Petra v Drašičih, in sinonim za sosesko klet. Čas nastanka drašiške soseske ni natančno znan, soseska deluje kontinuirano vse do danes.

Soseska Drašiči je organizirana kot društvo "Vaška skupnost Drašiči", ima svoja pravila (ta so zapisali leta 1965) in organe, v katere člani soseske volijo svoje predstavnike na letnem občnem zboru soseske. Za nove člane je obvezna pristopnina. Na tem letnem sestanku, ki je prvo nedeljo po veliki noči v soseski zidnici v Drašičih, člani razpravljajo tudi o preteklem in prihodnjem delu soseske. V soseski zidnici, ki je središče vaške skupnosti, hranijo med člani soseske nabrano vino, ki ga nato posojajo vaščanom in viške tudi prodajajo. Vinski dolg pobirajo od članov v naravi s 50-odstotnimi obrestmi (za liter vina je treba vrniti poldrugi liter). Dolg so v preteklosti zarezovali na rovaše, danes ga zapišejo v dolžniške knjige. Izkupiček od prodaje porabijo za skupne potrebe soseske, npr. za vzdrževanje in obnavljanje podružnične cerkve, kapelic, soseske zidanice in drugo. Skladno s tradicijo v soseski kleti hranijo vino, ki ga med člani soseske zberejo kot članarino za gasilsko društvo v Drašičih in kot prostovoljno bero za metliškega župnika, ker spada drašiška cerkev v metliško župnijo.

V zadnjih desetletjih je delovanje soseske povezano z gasilci, vaškim kulturnim društvom in s krajevno skupnostjo. To je samoumevno, saj so člani združenj večinoma isti ljudje. Namen soseskinega delovanja ni več izključno medsebojna

pomoč vaščanov v stiski in nesreči ter združevanje ob potrebnem skupnem delu. Razvoj je povzročil, da je zamrlo skupno delo ob čiščenju vaških kalov, deloma urejanju poti. Pogrebe vaščanov že več kot desetletje ureja pogrebno podjetje iz Metlike.

Kljub formalni društveni organiziranosti se je stara oblika soseske ohranila in deluje avtonomno zlasti pri upravljanju soseske zidanice in podružnične cerkve sv. Petra. Sosesko klet vodita dva moža (šekutorja, ključarja), za opravila, povezana s cerkvijo, je zadolžen mežnar. Zbrano vino in izkupiček ostajata pomemben vir finančnih sredstev za skupne vaške potrebe. Pri večjih namenskih izdatkih (npr. obnovi cerkvene strehe) se člani soseske dogovorijo in zberejo denar.

V zadnjem desetletju in pol se je soseska Drašiči odprla navzven. Člani kulturnega društva promovirajo delovanje soseske zidanice in tako povečujejo obisk Drašičev in soseske kleti. Dejavnost zidanice oglašujejo po spletu. Obiskovalci ob vodenih degustacijah soseskega vina (vina 54 gospodarjev, članov soseske) spoznavajo še delovanje soseske v preteklosti, se družijo z vaščani in obišejo vaško cerkev ter kapelice. Soseska vsako leto organizira: januarja ocenjevanje vin, avgusta likovno kolonijo in v soboto po martinovem Pohod po poteh soseske zidanice. Delovanje soseske spremljajo lokalni mediji.

Soseske zidanice so bile v Beli krajini precej razširjene. Nastajale naj bi od 17. stoletja na območjih podružničnih cerkva in so vključevale vaščane ene ali več vasi. Delovale so po nenapisanih ustno prenesenih pravilih. Vodili so jih na letnih soseskih zborih izvoljeni člani. Soseske zidanice so bile središča soseskega vzajemnega delovanja in finančni viri za pokrivanje potreb vaških skupnosti. S pojavom trtne uši ob koncu 19. stoletja je začelo njihovo število upadati. Najdlje so se ohranile v severovzhodni Beli krajini, kjer jih je bilo 17. V šestdesetih letih 20. stoletja so jih opuščali in kontinuirano je delovala le soseska v Drašičih.

Datacija:

17. stol. (domnevno)

3. LOKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

Naselje: **DRAŠIČI (METLIKA)**

Opis lokacije:

Drašiči, Krmačina, Železniki

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **528790** X: **58410**

4. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Vaška skupnost Drašiči, Drašiči 46, 8330 Metlika

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02_00017.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Andrej Dular, 1992

6. VARSTVENE USMERITVE ZA ENOTO

Kategorija usmeritev: **razglasitev za živo mojstrvino**

Opis usmeritev:

osnovne varstvene usmeritve za živo dediščino

7. PRISTOJNOSTI

Pristojna institucija: **Belokranjski muzej Metlika**

Strokovna področja:

etnologija, vinogradništvo, gospodarstvo

8. POVEZAVA ENOTE Z DRUGIMI ENOTAMI REGISTRA

Register žive kulturne dediščine:

Register nepremične kulturne dediščine:

Drašiči - Cerkev sv. Petra (EŠD 2029)

Drašiči - Vaško jedro (EŠD 20829)

Register premične kulturne dediščine:

Belokranjski muzej Metlika

Slovenski etnografski muzej

9. UTEMELJITEV VPISA

Soseska Drašiči je posebna oblika organiziranja vaške skupnosti, ki temelji na starejših, tradicionalnih načinih delovanja vaške samouprave in hkrati v svoje delo uvaja čas in način življenja prilagojene sodobne oblike in vsebine povezovanja vaščanov. Na ta način soseska Drašiči uspešno prenaša družbene duhovne vrednote preteklosti v individualiziran sodobni svet. Z uveljavljanjem starih, iz roda v rod podedovanih pravil in vrednot skupnega delovanja vaščanov soseska Drašiči tudi na generacije mladih vaščanov prenaša zavest lokalne in občestvene pripadnosti in skupinske zavesti. Delovanje soseske Drašiči pa ima za skupnost koristne gospodarske posledice, saj njeno promoviranje tradicije prinaša večstransko korist tako vaški skupnosti kot tudi njenim posameznikom in zagotavlja promocijo območja v Sloveniji. S tem soseska tudi opravičuje ohranjanje načinov sodelovanja v preteklosti in spodbuja vaščane k varovanju soseske in njene zidanice ter drugih objektov dediščine in običajev.

10. OMEJITVE GLEDE JAVNOSTI PODATKOV

Omejitve: **ni omejitev glede javnosti podatkov**

11. OPOMBE

12. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **> 30 m**

Natančnost območja: **območje ni določeno**

13. VPIS V REGISTER

Vpis dne: **7.12.2012**

Št.: **Rzd-01-12-00022-03**

Razlog: **pobuda**

14. SPREMEMBA REGISTRA

Sprememba dne:

Št.:

Razlog:

15. IZBRIS IZ REGISTRA

Izbris dne:

Št.:

Razlog:

16. ZAZNAMKI

Seznam avtoric

Marjutka HAFNER, Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, Urad za Unesco

Anja JERIN, Slovenski etnografski muzej

Mag. Ksenija KOVAČEC NAGLIČ, Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, Direktorat za kulturno dediščino, Informacijsko-dokumentacijski center za dediščino

Mag. Adela PUKL, Slovenski etnografski muzej

Špela SPANŽEL, Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, Direktorat za kulturno dediščino

Nadja VALENTINČIČ FURLAN, Slovenski etnografski muzej

Dr. Nena ŽIDOV, Slovenski etnografski muzej

Kontaktne podatke Koordinatorja varstva žive kulturne dediščine

Koordinator varstva žive kulturne dediščine

Slovenski etnografski muzej

Metelkova 2

1000 Ljubljana

T 01/ 3008 700

<http://www.nesnovnadediscina.si>

